

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto IV.

V Celovci, 1. novembra 1884.

Štev. 11.

Kmetški triumvirat.

Historičen roman. Spisal *Anton Koder.*

Osemnajsto poglavje.

Ne ima več Ilijeve vojske, nego puno polje mrtvaca i pet sto jadrnih robova, kojih u velikom slavlju vodi kapetan Gjuro Schrattenbach u Celje.

Hrvatska kronika.

V boji pri Sv. Petru pokopala se je zadnja nada kmetstva po svobodi in boljšej bodočnosti. Razbita je bila ondi njegova vojska in razpršena. Kdor se je rešil smrti na bojnem polji, bil je ujet ali preganjan po gosposki, ki je sklenola postopati z najostrejšimi sredstvi proti upornikom.

Bilo je teden dnij pozneje. Brezsolnčen, meglen dan je bil. Jelo se je mračiti ob štirih popoldne. In kakor da bi bilo poslednje po godu mlademu možu, ki je po Tuhinjskej dolini korakal, zavil je ta z mrakom vred na stranski pot proti vasi „Gozd“ imenovanej. Ko je prišel do prve na samem stoječe kočē, postal je in se nekako pazljivo okoli oziral. A kmalu ga vzdrami glas iz kočē:

„Ne boj se, Peter! Varni smo tu kakor v gnezdu na najvišjej pečini. Naše zavetje se ni videlo ne vojaka ne birača in ga bajē tudi ne bode, če nas nikdo ne izda in se ne polakomi obljubljenih novcev za ustaško glavo.“

Govoril je poslednje besede možak, ki je opazivši, da se bliža naš potnik kočī, oddrsnal okno in se ozrl po prišleci, kakor da bi ga bil že pričakoval.

„Opreznost je najboljši čuvaj, vojvoda Ilija. Tudi to zavetje nam bode zagrenilo, če se ne izpremenē naše okoliščine kmalu na boljše.“

„Ti donašáš slaba poročila, Peter,“ odgovori polglasno Ilija Gregorič, a nató odpre svojemu zvestemu prijatelju in hrabremu nstašu Petru Rakoviču iz Podsuseda na Hrvatskem kočine duri. Ko stopi prislec v kočó, pozdravi ga na eden pot mnogo moških glasov. Vsak izmed ondi zbranih kmetov hoče zvedeti sto in sto novie in eden za drugim zastavljajo vprašanje za vprašanjem.

„Slaba poročila, mojster Ilija, donašam v resnici,“ povzame potém Peter Rakovič podavši tovarišem desnico. „Vendar če ubogaš in me hočeš poslušati, prekrizamo lahko črtež našim zalezovalcem. Posrečilo se mi je,“ nadaljuje pripovedovalec, „priti v dotiko z našimi ujetniki v Celji. Usilil sem se med njihove čuvaje in čul ondi njih izpraševanje in obsojbo. Neusmiljeno so jih pestili vojni sodci. Žugali in obetali so jim vse, a naši zavezniki so stali nepremakljivi kakor stena. Zvedeti pa so hoteli posebno za vaju, Ilija in Guzetič. Obljubili so mnogim celó pomiloščenje, če naznanijo vajino skrivališče. A oglasil se ni nihče, akoravno je marsikteremu znano, da nismo daleč.“

Vstal je Ilija Gregorič in s širokimi koraki meril zaduhlo sobo. Potém postane pred govornikom in reče:

„Peter, ti si zvesta duša, laži in goljufije ne poznaš. Reci še eden pot, kaj so obljubili sodniki ujetnikom za najine glave.“

Tiho je bilo potém v vsej družbi, kakor da bi si ne upal nihče odgovoriti tako odločnemu vprašanju.

„Tudi molčanje mi je jasen odgovor, tovariši. Svoboda, podeljena toliko blagim ljudem za mojo glavo, to je krasna zamemba. Peter, vrni se! Hiti v Celje in izdaj moje skrivališče, če rešiš s tem le enega svojih nesrečnih bratov!“

Odločno je izgovoril Ilija poslednje besede ter se ozri v Guzetiča, ki je gledal strmé v svojega poveljnika, rekóč:

„Guzetič, slab poveljnik je tisti, ki ne daruje svojega življenja za svoje. Nama ni osoda odločila smrti v boji za pravice našega ljudstva, izvoliva si jo prostovoljno v dokaz, da ostaneva zvesta svojim načelom!“

Strmeli so možje pri teh odločnih, z navdušenjem govorjenih besedah. Molčali so nekaj časa. A kmalu vstane Guzetič in odvrne:

„Mojster in poveljnik moj! V tvoje roke sem v prvem trenutku naše zveze izročil svoje življenje in ti prisegel zvestobo do zadnjega trenutka. Ne zapustim te tudi na zadnjem tvojem potu, če zahtevaš, samo —.“

Prechal je pri teh besedah, kakor da bi se bil v istem trenutku prestrašil svoje lastne izjave, a pristavil je zopet potém:

„Samo vas, prijatelji, opominjam še eden pot, ne pozabite, kake dolžnosti me vežejo do neke zapuščene sirote —.“

„In mene do slepega, starega očeta,“ pridene hipoma Ilija Gregorič, kakor da bi za trenotek pozabil svoje najsvetejše dolžnosti.

„Ne samo naše pomoči, tudi našega občudovanja sta vredna stari Marko in Jela,“ povzame Peter Rakovič besedo. „Bil sem včeraj priča, kako se ni umikala deklica največje nevarnosti poprašujoč po očetu in ženinu. In ko je zvedela o sodbi sodnikov in za plačilo, ki je odločeno za vajini glavi, hitela je brezskrbno k vrhovnemu poveljniku in mu ponudila svoje mlado življenje za vajino svobodo. Sprejela se ni njena velikodušna ponudba, pač pa se je obljubila zaradi njene pogumnosti mila kazen vama, ako se prostovoljno izročita vojaškeji sodbi. In s tem poročilom poslala me je Jela k tebi, mojster naš. Jutre že pričakuje odgovora na določenem kraju.“

Molčé je poslušal Ilija Gregorič svojega prijatelja. Kmalu potem pa zasukne govor na druge stvari, kakor da bi bile nepomenljive iz Celja došle novice.

„Odpotovati mislim za nekaj dni,“ nadaljuje potem. „Guzetič ostani tukaj! K tebi pošljem očeta in Jelo, ko bi se meni utegnolo med potom kaj neprijetnega primeriti.“

Videti hočem sam, koliko je mogoče storiti za naše ujete nesrečne brate in ali vé gosposka v resnici čislati svojo dano častno besedo.“

Strmeli so poslušalci pri teh besedah, kajti dobro so jih umeli.

„Mojster in voditelj naš, tudi ti nas zapuščaš v zadnji sili?“ vpraša Guzetič po dolgem molčanju Ilija Gregoriča.

„Kako bi mogel ostati hladnokrven v trenutku, ko se govori smrtna sodba bratom, ki so prelivali z nami kri za narodove pravice?“

„Ne verjemi, mojster, besedam krvoločnikov! S tebój hočejo pogubiti vse ostalo naše ljudstvo!“ čujejo se zdaj mnogi moški glasovi. Ob enem pa obstopijo zbrani tovariši svojega poveljnika, kakor da bi mu hoteli s silo zabraniti — nedvomno zadnji njegov pot. A ponosno se vzpne v tem trenutku vojvoda Ilija Gregorič sredi svojih tovarišev in reče:

„Bratje, zaupanje sem imel v vas, da me umejete. Pustite mi to trdno vero do zadnjega trenutka! Moje delovanje med vami vas je, mislim, prepričalo dovolj, da darujem rad svoje življenje za našo sveto stvar in za vsakega njenega boritelja. Priložnost se mi ponuja sedaj pokazati svoje načelo tudi v poslednjem. S sramoto bi se za vse čase omadeževalo naše podvzetje, ko bi čitali naši vnuki nekdaj:

V nepremišljen boj zapeljal je Ilija nesrečne kmete, a jih zapustil v največji sili, da si reši lastno življenje.

Prepričati se hočem torej sam o osodi naših ujetih bratov in o močnatosti naših slavnih zmagovalcev.“

S solzami v očeh so poslušali možje navdušene Ilijeve besede. Ugovarjati si niso upali takim načelom, kajti predobro so poznali nepremakljivost Ilijevih enkrat izgovorjenih sklepov.

Slovesen je bil ta trenotek v zadnjem zboru nekdanjega kmetskega triumvirata. Jokali so v orožji in bedi utrjeni kmetje, vidéč svojega nekdanjega voditelja poslavljeni se. Ko so ga še isto noč spremili daleč proti severovzhodu po skrivnih gozdnih potih, poljubil je Ilija vsakega zapored in mu stisnil desnico rekôč:

„Pobratim, ne preklinjaj svojega nesrečnega vojvodo, če je tudi zakrivil toliko nesreče nad ubogim narodom!“

Devetnajsto poglavje.

Ilija und einer aus dem Triumvirat
Michael Guzetič wurden nach langem
Herumirren in den Wäldern gefangen
und nach Wien gebracht.

Dimitz.

Bilo je tri dni pozneje. V Celji je bil razburjen dan, da zgodovina ne pomni enakega v njegovem ozidji. Razglasilo se je namreč javno po gosposki, da se vrši drugo jutro smrtna sodba nad obsojenimi kmetskimi uporniki. Hitelo je tedaj kmetško ljudstvo iz okolice in celó iz oddaljenih krajev, da bi še eden pot videlo tega in onega nesrečnega sorodnika ali prijatelja ter se poslovilo od njega na zadnjem potu.

Ob mestnem ozidji slonel je isti večer tudi sivolas slepec poleg svoje mlade spremljevalke.

Poslednja se je ozirala pazljivo proti mestnim vratom, kakor da bi težko pričakovala nekoga, ki se ima vrniti iz mesta. Ko se je pa jelo med tem mračiti, postajal je starec vedno bolj nemiren in vprašal je pogostoma:

„Jela, ali ni videti Ilije?“

Ko je molčala deklica ali odgovarjala s tolažilnimi izgovori, da se oče še lahko vrne in da ga zadržuje le njegov prevažni posel, stresal je slepec z glavo in zagotavljal:

„Nebó, zakaj si poslalo še to zadnjo in največjo kazen nad glavo najbolj nesrečnega človeka na svetu? Zakaj sem mu moral naznaniti goljufive poveljnikove obljube! Le zvabiti ga je hotel k sebi, da se mašuje ob enem nad ljudstvom in njegovim voditeljem.“

„Saj so nama oče obljubovali, da se varujejo in da hočejo le opazovati okoliščine, ali je še pomoči nesrečnim bratom in da se ne dadó

spoznati nikomur," pristavi s tresočim glasom deklica, in jok jo posili med govorico.

Molčal je slepi Marko Gregorič potém. Odkrivati ni hotel nesrečnemu otroku črnih slutenj zaradi svojega sina, ki je bil že zjutraj odšel v mesto, da bi smrti rešil svoje tovariše.

Temna noč je legla med tem na zemljo in daniti se je jelo že zopet jutro, ali Ilija se še ni bil vrnil k svojima tovarišema, ki sta ga s težkim srcem pričakovala zunaj mesta.

Stoprav ko je vzhajalo solnce in je postajal šum v mestu vedno živahnejši, strpel ni slepec in njegova mlada spremljevalka dalje na prejšnjem mestu. Pridružila sta se oba silnej množici, ki je hitela v mesto gledat, kako se bodo kaznovali kmetски uporniki.

Popisovati nočemo na tanko, kaj sta tu videla naša znanca Marko Gregorič in njegova vnukinja Jela.

Opomniti hočemo le obče znani zgodovinski čin, da je bilo pet sto kmetских ustašev vpričo njihovega poveljnika Ilije Gregoriča usmrtenih, akoravno je skrivaje poslednji radovoljno ponudil svoje življenje za njihovo svobodo zatrjujôč, da je le on sam uzrok njihove krivde.

Še isti večer, ko je padlo na glavnem trgu v Celji pet sto kmetских glav, razširila se je novica, da je tudi ujet triumvir Guzetič, ki se je v mestu izdal s tem, da je občeval s slepim Markom Gregoričem in njegovo mlado vnukinjo. Že drugi dan naznanil je mestni stotnik radovednej množici, ki je pozvedovala po Ilijeveji in Guzetičeveji osodi, da ima povelje poslati oba v Beč, kjer se bodeta sodila pri ondotnej vojnej sodbi.

Poslednja žalostna novica pa je odločilno uplivala na kmetско ustajo. Ko so zvedeli to nesrečno vest posamezni ustaški oddelki, ki so se bili po izgubljenem boji pri Sv. Petru umaknoli v oddaljene gozde ali celó čez meje deželne, upadlo jim je sree in pogum ter so se razkropili na razne strani. Le dve osebi izmed nekdanj na tisoče broječih kmetских ustašev in prijateljev niste izgubili zadnjega upa. Že drugi dan po teh dogodbah videli so potniki na celjsko-dunajski cesti slepeca Marka Gregoriča in njegovo vnukinjo Jelo potovati proti daljnemu glavnemu mestu našega cesarstva.

Žalostni časi so prišli po teh dogodbah kmetom v slovenskih deželah. Eno leto je skoro minolo, kar so se bile jele pripravljati skrivne priprave za kmetско ustajo, ki je prelila toliko krvi brez najmanjšega uspeha. Kmetско delo ni le samo mnogo krepih rok pogrešalo, temveč ljudstvo je bilo vseskozi zbeganô.

Opustošena je bila vsa kmetija in obrtnija. Vsak je le računal na boljšo bodočnost, ko bode živel — svoboden brez davkov, brez tlake v popolnej materijalne obilosti. V takih nadah živel je kmet le od danes do jutre, ali na to, kaj bode pozneje in kaj potém, ako ga vse nade

ogoljufajo, niti mislil ni. Tem strašnejše pa je bilo prepričanje po vseh izgubljenih bojih, da se po potu lastne sile ne hodi ne k sreči niti k blagostanju.

Kakor čez noč bila si je gosposka zopet v svesti svoje prejšnje moči, ko je bila razbita pri Sv. Petru zadnja ustaška vojska. Strašni dnevi povračila so sedaj napočili za pregreho svobodnih kmetjskih idej. Kar niso uničili gosposki in kmetjski vojniki drvčiči od sela do sela, terjal je zdaj zopet grajščak za zaostale davke, opuščeno tlako itd. Kdo bi se bil tudi branil po takej vojni nesreči ukazom vsemogočnega gospodstva. Naravno je bilo tedaj, da je divjala strašna lakota po dolenjskih in spodnještajerskih okrajih, med tem ko je grajska gospoda s krasnimi veselici praznovala slavno zmago nad sužnim kmetstvom.

Z nepopisljivo strogostjo se je po gosposki izterjeval zadnji po kmetih dolžni vinar že zaradi tega, da se toliko jasneje pokaže, kje je zagotovljena moč za vse večne čase, in kje naj vlada pokorščina in sužnost. Polne knjige bi se mogle napisati posameznih grozodejstev, ki so se vršila po gosposkej zmagi nad ubogim kmetstvom, a proti vsemu nasilstvu ni bilo niti pritožbe niti pomoči, kajti zlomljena je bila za vselej — po krivdi vzbujena zadnja kmetjska sila.

Če neki zgodovinar trdi, da uživa vsak narod osodo, kakoršno zasluži, moramo temu nasprotovati v korist slovenske raje, ki se je več stoletij, a vzlasti po nesrečnej kmetjski ustaji hudo tlačila. Narod, ki se dvigne kakor eden mož za svoje človeške pravice brez vsakega političnega upliva, je boljše osode vreden, kakor je bila slovenskim kmetom stoletja in stoletja.

S temi vrsticami smo hoteli le naznačiti položaj onih — srečnih — bolje rečeno nesrečnih kmetov, kateri niso našli smrti v boji zoper svoje tlačitelje. Upamo si trditi, da so oni v svojej nepopisljivej bedi zaznavali iste brate svoje, ki so prelili kri za staro pravdo.

Dvajsto poglavje.

Svaki dan vodili nas pred sud, raztezali
nam ruke i noge, savijali nam uda u gvoz-
deni škripac. Šenoa.

Kmetjska ustaja v slovenskih deželah in več tednov trajajoči njen boj zanimal je najvišje dostojanstvenike v državi. Nerazumljivo se je dozdevalo prvim vojskovodjam ondotnih časov, kako more kljubovati nevedno in slabo oboroženo ljudstvo rednej vojski in kakov črtež si je napravilo za svoje neumorno delovanje.

Iz tega uzroka se je ukazalo, da se vrši sodnijska obravnava proti poveljnikom kmetske vojske na Dunaji. Osebo je hotel videti vladar predrznega ustaškega voditelja Ilijo Gregoriča in njegovega tovariša Guzetiča. Sklenol je tudi, da hoče iz ust kmetskega vojvode samega slišati uzroke, ki so bajè prisilili sicer kakor zlato čisto in zanesljivo hrvatsko in slovensko ljudstvo k nesrečnemu uporu.

Sestavil se je zaradi tega poseben vojni sodni zbor na Dunaji, kteremu je predsedoval sodnik doktor Josip Huntstocker. Sploh se je zanimalo vse glavno mesto za določeno obravnavo o slovenskih ustaših, o kterih se je čulo toliko junaških dogodeb, ki so krasile sicer krvavo ustajo z neko romantično tragiko.

Pred omenjeni sodni zbor bil je poklican v Celji ujeti Ilija Gregorič in njegov do zadnjega trenutka zvesti mu triumvir Guzetič. Največjega državnega zločina, veleizdaje in krvavega upora, bila sta zatožena Ilija Gregorič in Guzetič. A stala sta vendar neupogljiva pred vojnim sodom. Odgovarjala sta brez strahu in odločno stavljenim vprašanjem. Niti z besedo nista poskusila olajšati svoje krivde trdèc, da sta grešila sicer zoper državni zakon, a da sta bila po zvonanjih okoliščinah neizogibno primorana k takemu zločinu in da bi bil po njunej sodbi vsak pošten in zavedni kmet storil poslednje.

Nepovoljno je uplival ta nepričakovani izrek na zbrane sodnike in podvojil je skoro krivdo zatožencev. A tudi poslednje ni upognolo Ilije Gregoriča.

„Srečen sem,“ dejal je, „da koristim morda s svojim zločinstvom, kterega me dolžite, nesrečnemu narodu svojemu. Baš zaradi tega sem iz srca hvaležen osodi, ki me je poklicala na Dunaj pred milostljivega cesarja našega, da zvè morda prvič v življenji resnico, kako se ravna z njegovim zvestim kmetstvom in kako se goljufa po svojej gosposki.“

Nepopisljiv hrup nastane pri teh besedah med sodniki in poslušalci. Odpeljali so zaradi tega presvobodnega govora Ilijo Gregoriča v ječo in ga hoteli soditi „in absentia“. Baš zaradi tega pa je postala sodna obravnava občno zanimiva; kajti ukazalo se je po najvišjem dvornem povelji, da se javno zaslišita kmetski vojvoda in njegov tovariš. Poslednje je še bolje opogumilo Ilija Gregoriča, in ta se je rés pogumno in možato zagovarjal.

„Slavni sodni zbor! Stokrat rad umrjem,“ povzdigne z največjim navdušenjem Ilija svoj glas, „če koristi moja smrt vsaj nekoliko mojemu ljudstvu. V solzah in sužnosti rojen in izrejen, v trpljenji vse žive dni utrjen, ne sodim prenežno, če trdim, da narod v mojem domovji uživa le po besedi človeško ime, sicer pa je mučna živina, brezčutna klada brezsrčne gosposki nasproti.“

V večno sužnost se rodi on na svet. Že v prvi mladosti čuti boj za svoje sužno življenje. Ni ga moštva pri nas, ki bi ne bilo zlo neprestanega dvojnega boja svojih očetov proti zvonanju sovražniku, krutemu polmesecu, ki je pustošil in še pustoši naše domovje, in proti še večjemu kar neprestano tlaččemu lastnemu gospodstvu. Česar ni upepelil in oropal prvi, zapade domačemu gospodstvu kakor za plačo, da je smel kmet pod njegovim poveljem prelivati kri za gosposko, ne lastno svobodo.

Poslednje pa ne bi bilo največje zlo. Naravno je, da daruje kmet gosposki nekaj svojih pridelkov. Postava cesarska tako velevala. Gorje, trikratno gorje pa kmetstvu, kedar se vrsté zapored nerodovitna leta, ali kedar zaradi zvonanja boja ni sejal nihče, — žeti pa hoče mnogi bogato. „Daj ali pogini, kmet neumni!“ glasi se tedaj povelje. In marsikteri, dà večina kmetovalcev daruje zadnjo skorjo svojega kruha grajščaku, da praznuje on slavne gostije po leskečih gradovih. Kmetska družina, ki je prislužila v potu svojega obraza s krvavimi žulji nekaj ovsenjaka za dolge zimske dneve, gine, umira lakote, prosi milosti od hiše do hiše, da se gosté gosposki konji s pridelkom, ki je bil stvarjen nesrečnemu človeštvu v edini živéž.“

Prenehal je Ilija Gregorič pri teh besedah. Obraz je obrnel v višavo, kakor da bi klical stvarnika vseмогоčnega za pričo, da je resnica, kar govori on, ne v lastno, temveč v obrambo svojega ljudstva.“

Mirno je bilo poslušajoče občinstvo. Strmeli so sodniki, kakor da bi ne mogli verjeti takovej govorici, kakor da bi bila ona le sad prevroče domišljije kmetskega upornika in fantasta.

„Slavni sodni zbor!“ nadaljuje čez nekoliko zopet Ilija. „Čuj nasledke, če se najde kdo med kmetstvom, ki ima pogum misliti in sem ter tja v naglici izgovoriti svojo strašno misel: Gospod naš in poveljnik, ali mi kmetje nismo tudi ljudje stvarjeni po božjei podobi, akoravno tebi v sužnosti? Ali je rés tvoja živina boljša od tvojih tlačanov, ali naj rés umiramo gladú, da se raduješ ti nad uboštvom in pohlevnostjo?

Bogu našemu stvarniku samemu tožim, da je vzbudil v glavah nekterih tlačanov tako pregrešne misli ter jim vlil pogum, izreči jih javno v obraz svojemu grajščaku.

Tedaj, sodniki slavni, pokaže se stoprav razložek med kmetstvom in gospodstvom.

Izgubljen je nesrečnik, komur je stvarnik podelil odkritosrčnost v sodbi o vnebohričečih krivicah.

Z bičem se spodi njegova družina z domovja, kjer je prebival njegov vnuk in pravnuk; njegova žena se oskruni in hčere, v stalno vojsko se mu utaknejo sinovi. On sam, največji grešnik, zaklene se v najglobjo

temnico, iz ktere ga reši navadno le prava, željno pričakovana rešiteljica — smrt!

Jaz, slavni sodniki, sem takov srečen človek; saj vém zdaj, koliko časa še traja moje trpljenje. Nedorastel deček zrl in čutil sem sam vse popisano gorjé. Trikrat se je boril proti Turkom slavno moj oče za domovino in varnost svojih grajščakov. Ko se je pa predrznil pozneje upreti krivičnemu povelju svojega gospoda, skušil je strašno noč v grozovitej temnici celih deset let. Slep in popolno uničen, brez premoženja in pravice našel je milost napósled, veliko milost, da more beračiti kruha od kočé do kočé za svoje nekdanje junaštvo.“

Zopet je prenehal govornik pri teh besedah. Zakril si je z rokama obraz, da bi zatajil silno žalost pri spominu na svojega nesrečnega očeta. A zganol se je zopet nenadoma, kakor da bi se mu bil znova vzbudil nekdanji čut maščevanja za tisočero krivico.

„Jaz njegov edini sin, sodniki, zrl sem vse to gorjé z lastnimi očmi. Upal sem zaraditega, da je polna mera krivice nad Gregoričevim imenom. Boril sem se radovoljno proti Turkom pod poveljnikom Lenkovičem in Auerspergom, in oškodovan sem bil, čujte, za svojo hrabrost s tem, da mi je vzel vaš zaveznik slavni Tahy vse premoženje, da je skušal oskruniti čast mojega edinega otroka, mene pa pokopati v živ grob grajske temnice. A pravično nebo ni dovolilo poslednjega. Preveliko je bilo število naših krivic. Vzbudil se je čut v mojih prsih, ki mi je gromel na uho noč in dan: Ilija, tudi ti si človek, ljudje so tvoji rojaki, prisilna je tvoja krivica. Ta čut, tako vzvišen in milodajen, da rad prelijem zá-nj stokrat svojo srčno kri, potisnil je meni orožje v roke za pravico tisoč let teptano z nogami in za svobodo svojega naroda.

Na svoje ime jemljem zaraditega vso pregreho svojih bojnih tovarišev. Mene sodite, ostalim odpusčajte kot po meni zapeljanim žrtvam.

Pomislite, sodniki in vsi, ki ukazujete nesrečnemu ljudstvu, da je tudi težák človek, da čuti tudi on krivico in pravico. Priča je temu dvajset tisoč kmetov, ki so se kakor eden mož dvignoli z menoj, ki so zapustili dom in družino, da si pišejo s krvjo in mečem svojo tisočletno pogrešano pravico. Nebo nam še sedaj ni dovolilo človeških pravic, sicer bi kmetje sedeli na sodnem stolu in sodili gosposke — venčane glave. Ta sodba pa bi ne bila, zatrjujem vas, milejša, kakor bode brez dvoma vaša o meni. Ali up me vendar tolaži in s tem upom umrjem rad, da izvrši kmalu meč potomcev to, kar je prokletstvo izvilo orožju Ilije Gregoriča!“

S temi navdušenimi besedami končal je Ilija svoj govor.

(Konec pride.)

Solze.

Solze tri so z neba pale
Na brezkónčni, božji svet;
Rože tri iz njih so vstale
In kazale pisan cvet.

Solza prva obrodila
Večne strastne je želje,
Solza druga se razlila
V strastno, večno je gorje!

In kaj dala solza tretja
Iz nebeskih je višav?
Ta je dala mnogo cvetja,
Dala svetu je — ljubáv!

In ko je ljubezen klila
Z njó pa želje in gorje,
Roža nova, roža mila
Vstala je iz vseh — srcé!

A. Funtek.

Zadnji ded.

Góri v gradu pokopan je
Zlate dóbe žár in cvet,
Góri v gradu smrtne sanje
Sanja poleg deda ded.

Pač ti dedje v silnem krasi
Nekedaj so vládali,
A v bežéčem, strogem časi
V prah, pepel so pádali.

Eden le od roda vsega
Živel je, tlačánom strah!
Bridka smrt pa tudi njega
Strla je v pepel in prah.

In tedaj iz grobov svojih
Vstal je rod o polnoči
In v košcéni, bledih rójih
Prisli so pradédje vsi.

In pri zadnjem svójem sinu
Brez besede stali so,
A potém, potém v temini
Glasno se jokáli so.

Vrgli grb na tlak grajščinski
In holéstno pevali
In mrliča v grob rodbinski
Sé solzámi dévali . . .

Od takrat pa pokopán je
Góri v gradu žár in cvet
In od takrat smrtne sanje
Sanja góri — zadnji ded!

A. Funtek.

Očetov tovariš.

Novelica. Spisala *Pačina Pakova*.

I.

Bilo je o šolskih počitnicah. V prostornej svetlejši sobi, v kateri je stala dolga miza in okoli nje cela vrsta stolov, bil je zbran ves zarod polkovnika Klavža. Ednajst glav, fantovskih in dekliskih, vsakobarvnih las, kodrastih in gladkih, bilo je pripognenih nad knjigami, pismenskimi zvezki in ročnimi deli. Bil je čas poduka in sicer okoli desete ure predpoldnem.

Otroci polkovnika Klavža, ki so se razven zadnjih dveh mlajših, šestletne deklice in osemletnega dečka, čez leto odgojevali po raznih zavodih, bili so sedaj vsi domá na počitnicah.

Stari polkovnik je bil strog, resen, oduren mož, skozi in skozi vojak od pete do glave. Bil je kakih šestdeset let star, živél že nekaj časa v pokoju. Ker mu je mestno življenje bilo predrago, nakupil si je posestvo nekje na Goriškem, naselil se tam in živel kolikor mogoče samotno. Otroke pa je pošiljal skoro vse v različne državne zavode v odgojo.

Polkovnik ni bil prijatelj družbi niti je rad videl veselih obrazov okoli sebe; vzlasti pa je imel neko zopernost do otrok. In ravno njega je previdnost obdarila s celim kupom zaroda. Njegova rodbina je bila živi koledar: Micika, Lilika, Tinica, Rezika, Uršika, Fanica, Silvija, Nandek, Franček, Gustek, Jurček, Gašparek. — Ubogemu očetu je vselej stopil mrzli znoj na čelo, kedar so ga pred krstom naslednjega otroka popraševali po imenu krščenca.

„Pogledite v koledar,“ zagrmel je nató nevoljno; „čemu sem ga pa kupil?“

In tako so vselej krstili otroka z imenom istega svetnika, ki je slučajno stal na vrsti. Ni se tedaj čuditi, ako je polkovnik z lastnimi otroki ravnal kakor nekdanj s svojimi vojaki. Nihče ni pomnil, da bi bil polkovnik kdaj pobožal kterelega svojega otročiča; nihče ni čul, da bi mu bil dal lepo besedo ali pa da bi se bil s prijaznim pogledom ná-nj ozrl! Ko so otroci bili domá, prihajali so redovito vsako jutro pred zajutrekom in vsak večer po večerji eden za drugim po svojih letih bojazljivo v njegovo sobo, vsi enoglasno mu želéč dobro jutro ali lahko noč ter hitro in po vrsti poljubujóč mu roko. On je tedaj navadno slonel komodno v naslonjači, pušil iz pipe in čital časopise. Ko je pa čul, da se vrata odpró, odložil je list, pogledal kvišku, nagrbančil čelo, popravil si očali ter slednjega otroka strogo pogledal od pete do glave. Nató je z osornim glasom vsakega poostel. Tega je svaril, onemu je nekaj prepovedal,

tretjemu se je požugal itd. Ubogi otroci so trepetali pred njim, kakor rosa na veji, ter gledali, kako bi čim preje zbežali iz sobe.

Ko so se otroci igrali na vrtu, a videli njega priti, onemeli so v trenutji: njih veseli obrazi so nastali mahoma resnobi, njih gibčni životi trdi. Stali so kakor kipi, ko je šel on godrnjaje in neprijazno jih pogledujoč mimo. A zató pa so tem bolj kričali, veselili se in bili razuzdani, če so vedeli, da je oddaljen.

Mati polkovnikovih otrok je bila sicer dobra, blaga gospa, ki je ljubila svoj zarod, a bila je revica bolehná in jako bojazljiva. Imela je sama s svojimi telesnimi težavami dovolj opravka, tako da ni mogla ničesa storiti za odgojo in obrambo svojih otrok. Bala pa se je tudi sama odurnega svojega soproga, in tedaj si ni upala zoperstavljati se kakšnej njegovej želji ali zavirati ga v njegovem neočetovskem ravnanji z otroki. Kedar se je polkovnik hudoval na katerega otroka, in to navadno za nič ali pa po nedolžnem, ni zinola mati besedice. Bleda, sama najbolj preplašena, zrla je s solznim, polnočutnim pogledom na ubovega otročiča. Naravno je tedaj, da niso otroci čutili posebnega nagnenja do svojih roditeljev. Očeta niso mogli ljubiti zavoljo strogosti, a na mater, katero so sicer ljubili, pa jih ni vezala tesnejša vez, ker se ni mogla ona dovolj brigati zá-nje. Vrhú tega je vsak otrok od svojega šestega leta počenši deset mesecev v letu preživel v tujini, in vsak je torej bolj ljubil zavod, v katerem je vzrastel, nego svoj dom. Čim manj pa so otroci sočutja imeli do svojih roditeljev, tem bolj so bratje in sestre bili drug drugemu udani. Prepirali so se sicer vedno med seboj, vendar pa bi bil eden za drugega dal rad glavo, ako bi bilo treba. Pomagali so si uzajemno pri učenji, prezirali slabosti eden drugega, branili se vkupno proti očetovej jezi, in najsrčnejše sporazumljenje je bilo med njimi. Take so bile razmere v rodbini polkovnika Klavža.

II.

Vrnimo se k učecej mladini, katero smo prej omenili.

„Ako ne boš lepše pisal, Gašparek, ne bode te ravnatelj sprejel v zavod,“ rekla je Silvija najmlajšemu izmed svojih bratov, ki je pod njenim vodstvom spisaval nalogo.

Silvija je bila druga najstarejša hči polkovnikova. Bila je drobna in majhna, na pol še otrok, na pol že gospodična, ktereje pa bi ne bil nihče prisojal sedemnajstih let, ki jih je imela. A kakor nje život, tako je bilo tudi nje obličje še nerazvito. Razven velikih živahnih očíj, s kterimi je nekoliko drzno gledala v svet, bilo je na njej še vse nepopolno. Težko je bilo že sedaj soditi, ali bode kdaj Silvija lepotica ali pa ženska navadne oblike. Kar njen značaj zadeva, veljala je vselej v zavodu za postrežljivo, dobrovoljno deklico, dasi v nekotih slučajih nezaslišano trma-

sta. Bila je tudi pametna, razumna, a pri tem odkritosrčna in naivna, včasih do razžalitve.

„In ako bi me ne sprejel v zavod,“ odvrne smelo in ponosno Gašparek, „zbežim v kakšno cigansko društvo, kakoršna se tod okoli vedno klatijo. A domá ne ostanem; oče bi me na zadnje še snedli.“

„Ko bi vedela, Fanica, kako dolg čas je bilo meni in Gašpareku celo leto, ko ni bilo vas domá!“ vzdihuje Lilika, najmlajši polkovnikov otrok. „Molila sem vsak dan ljubega Boga, da bi mi teto ali strica dal, ki bi potém naju k sebi vzel. Oče so céli dan vpili: Gašparek, malo-pridnež, potepuh, boš miren! — Lilika, klepetulja, majhen skratec, boš tiho!“

„Navadni izrazi!“ méni Nandek malomarno. „Oče kričijo in vpijejo iz navade, ne vselej iz hudobije. Jaz sem tega že vaju in me torej njihovi priimki celó nič več ne zadenejo.“

„Pa da rés nimamo nobenih sorodnikov?“ začudi se Jurček. „Ti bi se nas gotovo usmilili ter nas rešili očetove neprijaznosti.“

„Oče in mati sta menda vzrastla kakor gobe iz zemlje,“ pristavi Silvija z nasmehom. Ona je bila najbolj muhasta izmed vseh polkovnikovih otrok.

„Zató sta pa tudi oče in mati čisto drugačna od drugih roditeljev,“ pritrdi desetletna Micika resnobno. Imela je za resnično Silvijino mnenje.

„O vi srečni otroci,“ opomni hlastno osemnajstletna Fanica, najstarejši polkovnikov otrok. „Vi vsi pojdete v kratkem zopet z doma; tudi Gašparek in Lilika prideta letos v zavod; ali na naju, Silvijo in mene, prišla je zdaj vrsta, da ostaneve domá. Najina odgoja je končana.“

„Kako vaju pomilujem,“ oglasi se nekdo izmed njih.

„E, kaj! boste se pa omožile,“ méni nekako proroško belorudeči Gustek, ki je bil oblečen v kadetsko opravo. Ravno je bil na računskem zvezku narisal moško glavo z oslovskimi ušesi in orlovim nosom ter je zdaj na vse strani občudoval svoj umotvor.

„Dà, omožile se bodeve — z brezzobim učiteljem ali pa z gluhim erkovnikom,“ smeji se Silvija. „Ta dva sta edina neoženjena v našem kraju, ki se moreta intelligenci prištevati.“

„Ako ná-me počakaš, Silvija, vzamem te rad, ko vzrastem, za ženo,“ pravi Gašparek iskreno in poboža sestro roko, ki je poleg njega nekaj vezala.

„Ti si bebec!“ smeji se Silvija in občen vesel smeh pridruži se njenemu.

„Ednajst bode kmalu,“ opozori Fanica; „glejte, da zgotovite čim preje naloge, da ne bodo oče hudi.“

„Takó pozno že?“ začudijo se vsi. Potém nastane tihota, in čuje se samo škripanje peres na papirji in brenčanje muh po oknih.

Nenadoma se vrata odpró. Cvetóč mladeneč, kakih šestnajst let star, tudi oblečen v opravo nekega zavoda, stopi z žarečimi očmi in skrivnostnim dvoumnim nasmehom v sobo.

„Franček, ti prineseš novost — oči te izdajejo — povej hitro — radovedna sem — veselim se že!“ Tako se glasi zaporedoma iz več grl. Vsi hité prišlecu naproti.

„Ničesa ne morem povedati, ako me dušite,“ odvrne Franček vesel ter se brani bratov in sester, ki so se ga oklepali.

Nató vsi mahoma utihnejo, odmaknejo se nekoliko ter zró pozorni vá-nj.

„Oče!“ začne Franček velevažno, a potém poredno utihne.

Več prevarjenih vzdihov sledi njegovemu molku.

„Oče odidejo,“ nadaljuje Franček.

„Juhe!“ zadoni po sobi.

„Že jutre —“

„Juhe! Juhe! Juhe! to je novost!“

„A pojutreshnjem vrnejo se zopet domú,“ končuje Franček.

„A! Joj! tako hitro že?“ pomiljujejo vsi.

„Kaj počnemo jutre?“ bilo je zdaj obéno vprašanje. „Učili se pač ne bomo!“

„Kar mene zadeva,“ odvrne Franček, „vzel bom očetovo puško in grem na lov.“

„Mene tudi vzameš na lov,“ prosijo kakor z enim glasom mlajši bratje.

„Kaj še!“ ugovarja Fanica, „da bi vas Franček v svojej kratkovidnosti namesto zajcev ustrelil!“

„In oče se tako bojé zdravnika in lekarnice, ker toliko stanejo,“ opazi debelušna, malobesedna Uršika.

„A če bi ktereга usmrtil, pogreb je še dražji,“ pristavi Silvija.

„Veste kaj,“ nadaljuje ona, „naredimo rajši velik ples na skednji!“

„Dobro! Ples naredimo in pa glediščno predstavo,“ pritrdijo veselo mlajši otroci in začno takoj po sobi sukati se . . .

„Kaj? — Lov, ples, predstavo? — Palico, post in pa zapor, to je za vas, hinavski zarod,“ zagrmi nenadoma v sobo dobro znan glas.

Na pragu sobe stal je polkovnik s povzdigneno gorjačo in z žarečimi očmi. On je bil, ki je nepričakovano razširil temo nad svetlim žarom otroške sreče.

„Malovredneži, potepuhi, prelestniki, ki za hrbtom lastnega očeta zaroto sklepate, proč od tod!“ vpil je brez sape.

Polkovniku ni bilo treba še enkrat izreči zadnje želje; kajti že prej, nego jo je prvič izustil, bila je soba izpraznjena.

III.

Daniło se je. V villi polkovnika Klavža začelo se je gibati. V gnezdu pod streho balkonsko oglasila sta se zaljubljeni par lastavic ljubko žvrgolčč. Petelin, ki si je bil ravno uredil živobarvna peresca na perotih in repu, stresel je še enkrat greben, nategnol vrat, posluhnoł okoli sebe ter s krepkim „kikerikijem“ sfrčal z murbe, kjer je prenočeval. Kmalu za njim zleti kvokaje ena za drugo četvero dobro rejenih kokošij. S počasnimi koraki se prikaže na dvorišči pol zaspani maček. Mimo Sultanove utice prišedši nateguje grb, povzdigne rep raven kakor sveća po konci ter se zaničljivo ozira na svojega sovražnika. Ta pa je na vse grlo lajal vá-nj in trgal verige. Na stopnicah pred hišnimi durmi pa se ravno vsede majhni golokožni psiček trepetaje od mraza. Zaspanih očij, nategnenih ušes, vzdigne rudeči mali nosek ter voha čisti, jutranji zrak.

Med tem pa je privlekel hlapec iz shrambe čeden koleselj ter vá-nj upregel čilega konjička. Ravno je zgotovil svoje delo, ko pride iz hiše polkovnik oblečen za na pot, spremljan od stare domače kuharice. Ona je nosila polkovnikov plaid in dežnik.

„Strogo pazite na domači red, Neža,“ naroča polkovnik in stopi v voz: „pa udarite otroke s kuhalnico, s polenom, ali kar koli vam pride pod roko, če vas ne ubogajo.“

„Recite gospé, naj gleda, da jo neha do večera glava boleti, da gosta sprejme. Naj tudi ne pozabi povedati otrokom, kar sem jej naročil. Do sedmih zvečer bodem s svojim gostom tukaj.“ — Nató pokne z bičem ter oddrú.

Jedva je bil voz z dvorišća, ko zakliče več glasov:

„Neža, Neža, ali nas boš rés s kuhalnico udarjala? Zakaj ne z metlo? Ha, ha, ha!“ in mladosten smeh zadoni okrog.

Neža se ozre okoli ter vidi dvojce oken v prvem nadstropji natlačenih z glavami.

„Ubogi otroci!“ rekla je na pol vesela, na pol ginena, „vas, da bi udarjala? Bog me čuvaj!“ Tiho pa pristavi: „Saj jih tako dovolj dobivate,“ ter odide v hišo.

Ko so isto jutro sedeli otroci pri zajutreku, pride mati v sobo. „Mama, vi ste tukaj?“ začudijo se vsi.

Fanica hitro vstane in ponudi materi svoj stol.

„Saj vas niso menda oče postavili za varuha“, reče Gustek na pol drzno, na pol šaljivo. „Danes se ne bomo učili, in ko bi nam oče vse biriče poslali.“

„Bodite dobri,“ odyrne mati z utrujenim glasom ter se upehana vsede na stol. „Zvečer dobimo gosta, očetovega tovariša še od njegovih vojaških let, majorja Rudolfa plemenitega Groma. On bode več dnij naš

gost. Oče vam torej naročajo, upajo in zahtevajo, da bi se, dokler bode gospod major naš gost, ne ponavljali prizori včerajšnjemu enaki. Povedali so mi, da ste včeraj vpili in skakali, kakor da bi bili divjaki.“

„Očetov tovariš! Hu, takovo starino povabijo oče v hišo, ko smo mi domá!“ pravi Nandek nevoljno. „To bode križ z njim!“

„Oče tudi ukazujejo,“ nadaljuje mati jedva s slišnim glasom, „da ne bi treskali, kakor je vaša navada, z vrati in da bi hodé ne ropotali z nogami. Posebno tebi, Silvija, priporočajo, da bi gosta ne žalila s svojimi nesrečnimi opazkami in dovtipi.“

„Ba!!“ odvrne Silvija užaljena; „še tega bi mi naj manjkalo, da bi domá, v rodbini, vsako besedo devala na tehtnico, predno bi jo izrekla! Sitni gospod major naj ostane v društvu očetovem; mi ga gotovo ne potrebujemo.“

„In tako Bog vas obvari, otroci moji,“ konča mati ter vstane. „Povedala sem vam vse, kar so mi naročili oče. Upam, da boste pridni in ubogljivi.“ — Nató poljubi mlajše otročiče ter odide.

„Pridni, ubogljivi!“ ponavlja Franček porogljivo materin opomin, ko je odišla. „To vse pomeni, da bi samo šepetaje govorili, po prstéh hodili, céli dan v sobi pri knjigah tičali ter se kislo držali! Hudir vzemi starega majorja!“

„E, kaj se boš jezil, Franček,“ tolaži ga Gustek ter ga po bratovsko udari s pestjo po hrbtu; „menda bo stari major na pol slep in gluhi ter se še za nas brigal ne bode.“

„Oče so tudi stari, pa žalibog, da vse predobro vidijo in čujejo,“ méni Rezika modro, ki je ves čas žalostno poslušala.

„Kaj bomo obsojali in obirali majorja, ki ga še videli nismo in ktere ga še le danes po imenu prvokrat poznamo,“ posvari Fanica brate in sestre. „Ali mislite, da vsi stari ljudje črtijo mladino, kakor oče? Poznam starce, ki otroke čez vse na svetu radi imajo. Pa kdo vé, ali je major star?“

„Pa če je očetov tovariš?“ opominja Tinica.

„To še ni nobeden pravi uzrok,“ zatrjuje Fanica. „Dvajsetletni poročnik in recimo da sedemdesetletni polkovnik istega polka sta si tudi tovariša!“

„Glej, glej, na to še mislil nisem,“ odvrne Franček in se poredno smeji: „Na zadnje pa še ženina dobiš, Fanica.“

Fanino lepo, nežno obličje zarudi. „Ali bi se me tako radi iznebili?“ odvrne iskreno.

„Radi ali ne radi! Vedno ne bomo skupaj tičali, kakor piščeta,“ odgovori bratec naglo in odločno.

„Ko bi le major ostudne lasulje ne nosil in v nogah protina ne imel, potem ga lahko za moža vzameš, Fanica,“ prigovarja jej Jurček.

In tako je Fanina sodba o majorji v trenutku razvedrila mlada srca. Govorili in ugibali so še dolgo o njem, a na zadnje postali celo radovedni, spoznati nekdanjega očetovega tovariša in svojega bodočega gosta.

IV.

Drugi dan je vladal v hiši nemir. Polkovniku se je med potem pripetila majhna nezgoda. Izstopivši z voza, izpodletelo mu je, on je padel ter si izvil nogo. To je bilo tudi krivo, da je še le za rana drugega dne prišel s svojim gostom domú. Padec ni bil sicer nevaren, vendar pa je polkovniku otekla noga, da je čutil močne bolečine. Zdravnik mu je strogo ukazal, da mora najmanj osem dnuj ostati v postelji. To je bilo polkovniku neizrečeno neprijetno. Bil je v največjej zadregi. Prijatelja je imel za gosta, a on je bil privezan na posteljo. Kaj hoče med tem major početi?! Kdo ga bode vodil okoli? Kdo ga kratkočasil? — In otroci, ki bodo porabili njegovo nenavzočnost ter napravili v hiši celi pekel! In na polji ne bode nikdo delavceev nadziral! — Te skrbi so prizadevale polkovniku več neprilike nego bolna noga.

Ko ga v jutro kakor navadno otroci za trenotek obiščejo, da mu želijo dobro jutro, ležal je polkovnik v postelji, a poleg njega je sedel major Grom. Nekako bojazljivo so prihajali otroci v sobo, a ker so nenadoma iz svetlobe prišli v polmrak, niso takoj zapazili majorja.

Še le nekaj trenotkov pozneje upre se vá-nj dvanajst parov začudenih očíj.

Major ni bil več mlad. To je izdalo njegovo bradato zarujavelo lice in srebrenosvetle niti, ki so se tu pa tam bliščale med gosto rumeno brado in lasmi, a njegova koža je bila še gladka, njegovo čelo brez gub, usta polna in rudeča. Njegove oči pa so bile modre in jasne kot nebo, čiste kot studenčnica in mile kakor jutranji solnčni žarek. Njegovo obličje je bila nasprotna slika polkovnikova. — Ali more rés očetov tovariš tako drugačen biti od očeta, mislili so si otroci ter ga nekako dvomljivo opazovali. Že so hoteli nemi, kakor so prišli, oditi, ko reče oče: „Zvedeli ste že, kaj se je meni pripetilo. Ganoti se ne smem iz postelje, a na vrtu je treba nadzirati ljudi, ki bodo slive in hruške tresli in pobirali. Kdo izmed vas hoče to nalogo prevzeti?“

Polkovnikov glas je bil danes milejši in njegove oči niso tako neprijazno žarele kakor sicer. V društvu se je znal vselej premagovati ter se kazal ljubeznivega očeta.

„Jaz, jaz!“ veselo vsi v zboru odgovoré na očetovo vprašanje.

„Počasi, počasi, vseh ne potrebujem,“ pristavi hitro polkovnik in njegovo lice se nehoté zatemni. „Slive so že prodane; niti éne ne sme

manjkati, da veste! Dvoje vas bode dovolj, recimo da Silvija in Franček. Fanica pa naj med tem druge pri učenju nadzoruje.“

Otroci se skrivno pogledujejo; nató se nemo najprej očetu, potém majorju poklonijo in odidejo iz sobe.

Po stopnicah gredóč uganjajo šale o prepovedanih slivah in vsak pristavlja svoje opazke o majorjeveji zvonanosti, a potém deró smeje po stopnicah navzdol.

Na enkrat pa stopi nekdo tako silno na Silvijino obleko, da se kos pregube z nje odtrga.

„Osel!“ zakliče Silvija, ne da bi se bila ozrla. „Ta teden si mi že tretjikrat stopil na obleko!“ — Nató se obrne, da bi pogledala pretrg, a kakor okamenela obstoji.

Major je bil prišel po stopnicah za njo in njemu je veljal ta naslov. Kakor da bi jej bil plamen švignol čez lice, tako hitro in močno ona zarudi. Osramočena ne vé, kaj bi rekla.

A na majorjevem obrazu ni bilo znati nevolje, zdelo se je celó, da premaguje posméh. Obžalujé pa pristavi: „Ne zamerite, gospodična, nisem hoté storil tega.“

„Kako prosto se izgovarja,“ misli si Silvija; „vidi se, da je star. Mlad človek bi porabil vso svojo zgovernost, da bi si izprosil odpusčenja.“ — Nató se tudi ona ohrabri in reče z nasmehom: „Nisem vas hotela zmerjati, menila sem, da je Gašparek; on je vedno tako neroden.“

„Ali je škoda velika?“ popraša major skrbno gledajóč na pretrg, ki jej visi do tal.

„Obleko je zdaj treba zavreči,“ odvrne dekle poredno; „novo mi morate kupiti.“ — Očetrov tovariš je bil, misli si Silvija pri tem; lahko se nekoliko z njim pošalim; ko bi bil mlajši, ne storila bi tega.

„Jako rad,“ odvrne major vesel.

„Hej, Silvija! Kaj delaš gore, da še ne greš?“ začne se zdaj spodaj Frančekov glas. „Ali prežiš menda na plemenitega starčeka? Pa saj veš, da smo ga Fanci namenili.“

Med tem se je Silvija spremljana od majorja približala. Ko pa Franček majorja zagleda, potegne v zadregi v gube obraz ter hitro pobegne.

„Čemu je vaš brat tako zbežal, ko me je ugledal?“ popraša major Silvijo.

„To morate njega vprašati,“ odvrne Silvija smeje se. „Sicer pa vedite, gospod major, da v naši hiši ne boste našli kaj posebne olikanosti in uljudnosti. Prepričali ste se tega menda malo prej pri meni in zdaj pri bratu. Kako bi pa tudi bilo mogoče? Dvanajst nas je, gospod major, dvanajst; eden hujši od drugega in še povrh vsak obdarjen s svojimi

posebnimi slabostmi, s kterimi druge pohušuje. Oče pravijo, da smo bolj razuzdani, kakor divjaki. Pa saj vas je on gotovo na vse to že pripravil.“

„Nič mi ni povedal,“ odgovori major dobre volje ter gleda z zanimivostjo v njeno drobno, živahno dekliško obličje.

„Kaj rés, da vam niso oče ničesar pravili o našej nepoboljšljivosti?“ začudi se Silvija. „To je čudno; ne vem, kako bi si to tolmačila. Kajti oni navadno o nič drugem tako radi ne govoré, kakor o ničvrednosti svojih otrok. Potém sevéda ni čudo, da ste sprejeli ponudbo, naj bi ga obiskali.“

„Vaš oče me niso povabili,“ izgovarja se major; „povabil sem se sam.“

„Ó, potém vas pomilujem, da si niste izbrali gostoljubnejše hiše, da prebijete svoj dopust . . . A zdaj so še oče oboleli! Kaj boste tú počenjali? — Dolgočasili se boste. Kaj, ko bi se nemudoma vrnoli domú?“ svetuje deklica odkritosrčno.

„Da bi se dolgočasil?“ odvrne major z nasmehom. Znało se mu je, da mu godi Silvijino odkritosrčno govorjenje. „Saj vas je dvanajst otrok; ni mogoče, da bi se v vašej hiši dolgočasil.“

„Z nami hočete ves čas bivati?“ poprašuje Silvija vidno prestrašena. „Z nami? — Ali —“

„Kaj, ali?“ vpraša on radovedno, ker je deklica v zadregi nenadoma obmolknola.

„Ne smem povedati, sicer bi se spozabila,“ odvrne Silvija na tihem. „Vedite, da me v rodbini imajo za silno lahkomišno v govorjenji, ker sem tako čudno odkritosrčna. Oče so me po materi na to še posebno opozorili. Jaz pa vas tudi na to opominjam, da ako tukaj ostanete, znate se me izogibati, ako vam dovolj modro ne govorim. — Sedaj pa srečno! Pretrg si grem prišivat, sicer še o prvej priliki padem.“ — In urna kakor srna zbeži v stransko sobo pri tleh.

(Konec pride).

Sem sam!

Národna pesen iz Dravinjske doline.

Jaz pa 'no hiš'eo imam,
Lepa je hiš'ca in hram;
Pa kaj mi pomaga
Hišica blaga, —
Ker noter prebivam koj sam!

Okol 'no okol je moj stan,
Prav lepo je z drevjem obdan;
Mi lepo precveta
Mi sadje obeta, —
O kaj mi pomaga, — sem sam!

Pred hiš'eo en vrtec imam,
Se vidi prav daleč od tam:
Lepe doline,
Visoke planine, —
O kaj mi pomaga, — sem sam!

Pred hišoj na klopi sedim,
'No pip'eo tobaka kadim;
Gledam doline,
Visoke planine, —
Jest pa komarje lovim!

Od dogega časa ne vem —
Če se pa včasí kam grem,
Gortaj v Konjice,
Pa v Studenice, —
Nazaj pa koj sam perhropim!

Tudi sode velike imam,
Ki jih za sto kron ne predam;
Prelepo dišijo,
Ker vince držijo, —
O kaj da ga luskam koj sam!

Tudi rožic veliko imam,
Ki jih per grošah ne dam;
Prelepo cvetijo,
Prežlahitno dišijo, —
O kaj mi pomaga, — sem sam!

Tudi tičke prav lepe imam,
Ki jih za pet kron ne predam;
Mi lepo pojejo,
'No proso zobljejo, —
O kaj mi pomaga, — sem sam!

Tudi delam 'no orjem čez dan,
Kar morem al' kaj vem al' kaj znam;
Res da v samoti
Nič me ne moti, —
O kaj mi se ljubi — sem sam!

V postelj se vležem zaspan,
Ne maram če tudi čez dan;
Namesto zaspati
Moram vzdihovati:
O kaj bo, če dolgo bom sam!

Slovo od ledigstanú.

Národna iz Vitanjske okolice. Objavil Fr. Brežnik.

Kaj hočem zapeti vam danes ta dan?
Vesolja na sveti zdaj več ne poznam;
Me žalost obdaja, ne vém kaj b' začel,
Ne morem nič več bit' vesel.

Sem moral zapustit' lep ledični stan,
Tak se mi dozdeva, da zdaj sem pregnan
Iz lepega raja v žalostni kraj;
Zdihujem: o Bog mi pomaj!

Me solze posil'jo, če zmislím nazaj,
Kak dobro je bilo pač meni do zdaj;
Veselo sem žvižgal in lahko si pel,
Od žalost' ne, nisem vesel

Saj trnje bodeče me pikalo ni,
Ne glavca bolela od vel'kih skrbij;
Brez skrbi sem bedel, brez skrbi zaspal,
Brez skrbi sem zopet gor vstal.

Veselo zapele mi ptičice b'le,
Prijazno cvetele mi rožice vse,
Sem lahko obračal nedolžno okó
Po zvezdicah gor na nebó.

Iz mladega fantič navajen sem bil,
Da sem se pri vinčecu rad veselil,
Sem dnarce zaslužil, za vince zdajal,
Pa tak' ne bo več po sih mal.

Fantiči, dekliči prepevali smo
 Pri polnem polji si večkrat lepó,
 Prav židane volje smo b'li na vso moč,
 Vse to je za mene zdaj proč.

O fanti, deklete! zahvalim se vam,
 Da b'li ste prijatli mi v ledičnem stan',
 Ostan'mo v prijaznosti še za naprej,
 Sovraštva med nam' bit' ne smej.

Vse skupaj pa prosim, prosite Bogá,
 Da b' jaz ino moja al' midva obá
 B'la srečna, vesela v tem novem stanú,
 Zamogla prav služít' Bogú.

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

28. Prokšeni sluga.

(Varaždin.)

Jenkrat bil je jen otec pak je imel jednoga sina. Ov sin je več stari bil pak je išel služít. Kak ga je otec službu pelal, došel je jen gospon, a ov gospon je bil vrag, pak je rekel, da ga naj da k njemu vu službu pak k letu naj dojde na ovo isto mesto po njega. Gda ga je vrag odpelal, rekel mu je: či buš mene dobro poslušal i delal ono, kaj ti ja zapovem, onda te ja čuda navčim. Za jeno leto došel je ov otec po svojega sina a ov sin je več znal, kaj bu vrag naredil, pak je hitro odišel na ono mesto, gde je rekel, da dojde po njega, pak je rekel ocu: vrag bu ve došel z nami, mi bumo 'si gavrani, on vas bu pital: koj je vaš sin? Onda vi samo onoga recete, koj bu naj bole s krili tokel i kričal, on vam bum ja. A onda je nazad odbežal. Gda je vrag došel z gavrani, pital je oca: koj je tvoj sin? či ga zgodiš, koj je, onda si ga slobodno doma odpelaš; ako pak ne, onda mora još jeno leto pri meni služiti. Otec je znal, kajti mu je predi sin povedal kak bude, pak je taki rekel: on tam, koj naj bole kriči. Onda rekel je vrag: dobro, ti si ga zgodil, odpelaj ga dimo, ali či očeš, ja ti ga nazaj zemem službu. Otec je dopustil i sin ostal je još jeno leto. Gda je i ovo leto prešlo, došel je otec pak je dobežal sin pak je rekel: ve bumo došli za konje a ja bum on, kaj naj bole riče i hrže. Gda je došel vrag, pital je oca: koj je tvoj sin? Onda je rekel otec: on koj naj bole riče i hrže. Onda mu je dal vrag konja i peneze, samo kaj je ne mogel više sin dečko postati, nek je bil konj. Onda rekel je sin ocu: japica, vrag bi mene rad kupiti, ali gda me bute prodali, samo pazite, kaj taki vuzdu z mene zmeknete, drugač me več ne dobite. Dobro. Gda je otec dopelal toga konja na sejem, taki se je vrag za njega došel pogajat, i gda su se već pogodili, štel je otec

vuzdu dol zmeknoti, ali vrag je bil hitreši pak je predi prijel za vuzdu, neg je ov mogel dol zeti, i tak odjahal je toga konja. Gđa je već dalko jahal, došel je do jedne oštarije pak je išel nutri pit, a konja je vuni za plot privezal. Dok je vrag nutri pil, došla je jena baba pak je štela ovoga konja odpelati, ali kak ga je ofnala, je ž njega vuzda opala, a on je nekaj znal coprati, kaj se je od vraga navčil, pak se hitro vu vtiča napravil pak je odletel. Gđa je vrag to videl, napravil se je hitro vu jastreba pak je letel za njim i već ga je skoro vlovil, gđa su došli k jenomu gradu, a vu onom gradu bila je princeza. Gđa je više ov tič ne mogel pred vragom vuji, odletel je ovi princezi za nadra. Onda mu je ne mogel već nikaj vrag. Ova princeza je jako rada imela ovoga vtiča, a ov vrag je navek došel k ocu ove princeze, kaj je štel toga vtiča, a princeza ga neje štela dati. Jenkrat rekel je ov tič princezi, da ga naj slobodno dá, samo 'da ga bu dala, da naj ide sama lovit pak ga naj onda pod rukom vu hižu pusti. Ona je tak napravila, a gđa ga je pustila, taki se je napravil vrag za mačku a ov tič za vuka. Onda se je vrag hitro napravil za proseno zrno a ov tič za kokoš pak je vraga pozobal. Onda su se ovi dva princeza pa ov prokšeni sluga zeli.

29. Dečko i cigan.

(Varaždin.)

Jedna mati i jeden otec su imeli jednoga sina, koj je treje svinj pasel. Jenkrat tira na pašu i pase poleg jednoga grada i dol z grada čez oblok gleda jedna frajlica pa pita ona toga dečka, kaj mu za jedno prase dá. A on reče, da ne sme dati, da bi ga otec i mati bili. I ona reče, da ji naj dá, da mu ona dá tuliko penez. Onda si on premisli i reče, da drugač ne dá, nek ako mu pokaže ono, kaj ima na prsah. I ona mu pokaže, kaj ima na prsah, i tam je bilo sunce. Vezda si misli, kak da bude doma povedal i zmisli si, da bu rekel, da ga je vuk pojel, i tira dimo te dvoje svinj još koje su ostale. Dotira dimo i pita ga otec, gđe mu je jedno prase. A on reče, da je vuk tam došel i skoro bi i njega pojel, on pak je samo vušel na drvo i onda neje mogel vuk do njega, onda je zaklal toga prasca i pojel ga je. Onda otec nikaj već neje rekel, neg samo naj drugi put pazi na svinje. Tira drugi dan na pašu na isto ono mesto, gđe je predi pasel, i opet gledi frajlica čez oblok i reče mu, da naj ji još drugo prase dá. A on reče, da ne dá: sem skoro véera bil bit, zakaj sem onoga dal. Nu ona ga je nagovarjala, da nji toga dá, da se on drugi plače za pajdaša. I on opet reče, da mu naj pokaže, kaj ima na popku. Ona reče, da ne sme to pokazati. On pak na to reče, da drugač neče dati prasca. I onda mu ona pokaže, kaj ima na popku, i to je bil mesec. Približava se večer, da tera prasicu dimo i dotera samo tu

prasicu i pita ga otec i mati, gde je mu drugi prasec. On se pričel plakati i reče, da ga je vuk pojel. Otec i mati su mu ne verovali to, neg su ga bili. Te drugi dan, gda bi mogel na pašu terati, reče mu otec, da ne bu više teral. Nu on je rekel, da bu vezda jako pazil. Otec mu veruje, pusti ga na pašu, i dá mu sira i kruha, da bu imel kaj jesti na paši. Tera na pašu tu prasicu samu žalosten i zaplakan, zakaj je on to prodal. Dojde na pašu pa ga pita ona ista frajlica, da li bi još ovu prasicu prodal. On reče, da neće prodati, da je bil bit jako zato, zakaj je ove dve prodal. I ona reče, još da naj nji i tu prasicu proda, da se ovi dva plačuju. I on reče, da će dati, ali drugač ne, nek da mu pokaže, kaj ima pod pazduhami. Ona je rekla, da neće to pokazati. A on reče: drugač pak ne dam. I ona mu pokaže, kaj ima pod pazduhami, i to je bila zvezda. I išel je dimo plačnu i vidi ga otec, gde se plače i niš dimo ne tera. Pita ga: gde si ostavil prasicu? A on plaču reče, da je bil gladen, pak sem si sel dol i jel sem, kaj ste mi dali malo sira i kruha, i prasicu samo malo beži pod hrast a ja brže za njom i gda je štela žir jesti, pograbi ju vuk i zăkole i odvleče za grm i pojede. Otec mu niš drugo ne vćini neg ga samo zešpota i reče mu, da ne sme nikam iti, nek da mora delati. Gda su bili već pozabili na to za nekuliko let i frajlica je dala po 'sih stranah sveta rezglasiti, gdo zgodi, kaj ona na prsah, na popku i pod pazduhami ima, da bu on njeni muž. I to su sakojaka gospoda i muži, cigani i 'se vere ljudi hodili vgodavljat; na njeno pitanje jeden je rekel to pak onako. I to je zezvedel ov dečko tih siromašnih starešov i prosi nje, da ga pustiju tam iti. Oni su mu rekli: kaj bi ti bedak zgodil. Ne, ja bum išel samo glet. I dopustili su mu, a on z veseljem beži tam i pita jednoga gospona, jeli saki sme zgodavljati. I on mu reče: slobodno, i on se rivlje keoj i dojde blizu i prosi da on pove i reče prvo: sunce. I reče frajlica: dobro. Brže cigan reče: si mi ga z vust spuknul. Drugo reče dečko: mesec. I pak reče cigan, da mu je z vust spuknul. Trejte reče dečko: zvezda. I opet reče cigan, da mu je z vust spuknul. Onda nisu znali, koj je ti pravi i rekli su, da moraju iti 'si tri skup spat, kojemu se francezica obrnula bude, on bude njen muž, a od kojega bude obrjena, on bu glavu zgnubil. Idu obadva dimo i dojde dimo ti sin i pita ga otec: kaj si dobil? Reče: niš. I dali su mu meda i kruha, da jé. I dojde cigan k njemu i pita ga: kaj delaš, pajdaš? Jem pa pijem pa se z lajnom ličim. A ti cigan brže bole dimo pak se ponesnaži i naliči. A ti drugi dečko bil je bole spameten i on se je namazal medom i tak je dišal on, a cigan smrdel. Došel je večer i idu ti dva k ti francezici spat i našli su vre francezicu na postelji i legne si z jedne strane ov dečko a z druge cigan. I tam su dva vojnika stražili. Obrne se samo k tomu dečku a cigan je bil na strani. V jutro dojdú gospoda glet i vidiyu cigana na strani i brže bole su ga pograbili i rekli:

ovoga bumo vesili i pelali su ga na galge, i reče on, da naj počekaju, dok mu otec dojde i si malo v gusle zaigram i potancam. Dojde otec, dá mu v ruke gusle i reče mu: o moj sinko, reci širom dirom, pak napravi „huk“. I zaigra si i veli: širom dirom huk, i tak dugo igra, da su se 'si ljudi reširili tak da 'sigde bilo prelo, gde je mogel cigan vujti. Vujde i sretne se z jenim gosponom, koj se je s četiremi konji pelal glet, kak budu cigana vesili, i zapita toga cigana: je li budu vesili toga cigana skorom? Odgovori on: ne budu. I zapita ga ti gospon: zakaj ne budu ga vesili? Cigan reče: ako mene ne bu poleg. I reče gospon: morti si ti on, kojega imaju vesiti? Cigan reče: je, to je istina.

30. Palček.*

(Varaždin.)

Bili su jeni siromašni stareši, koji nisu imeli nikakvoga deteta pa su si želeli barem jedan palec velikoga sina. Bog ih posluhne i dá im sina palec velikoga. Kad je vre odrasel — im vnogo neje rasel, kad je navek jen palec velik bil — išel je jenkrat z ocom vu foringu, kajti mu je otec vole imel pak je po foringah hodil. Otec ga neje imel kam drugam deti, da ga ne bi zgubil, pa ga dene vu volovsko vuho, ar je on pri voleku naj rajši bil i njega vodil. Kad su već daleko na putu bili, srečali su jednoga gospona, koj je iskal slugu. Otec njegov daleko je od zadi bil. Kad ov gospon dojde do palčeka i čuje nekakov glas, gde volom zapoveda i vodi nje, neje ga videl pa zato ide dalje. Dojde do oca pa pita: jeli su ono njegovi voli i što je tak lepo vodi; glas se čuje, a nikoga nigde neje videti. Otec mu reče: kaj niste videli mojega sina, koj vu volovskom vuhu sedi? Onda mu gospon veli: takvoga sina bi i ja rad imel, koj bi mi tak se delal, a ja bez brige živel; pa ga zapita, za koliko bi mu ga prodal. On veli: za tri sto forintih. On vsegne vu žep pak mu odbroji. Ide k volu, zeme si maloga palčeka iz vuha volovskoga pa hajd ž njim v žep. I tak je bil ve mali palček vu žepu bogatoga i plemenitoga gospona, gde je bilo vnogo zlata i srebra. To se je malomu palčeku dopalo, da med zlatom i srebrom sedi. On je već predi rekel ocu, da mu naj dá kosturicu pa da naj pobira, kaj bu iz žepa hital. On razreže žep i počme cekine i skude van hitati, hiti kosturicu van, ponesnaži se v žepu i skoči van, da neje gospon niti spazil i tak je ostalo vu gosponovom žepu govno mesto zlata, srebra in maloga palčeka. Gospon dojde z veseljem dimo pa veli ženi: znaš, kaj ti ja imam lepoga v žepu, kaj sem kupil. Ona mu neje verovala pa reče: je morti govno. On

* Grimm. KHM Daumesdick. Daumerlings Wanderschaft. — Schleicher Lit. Märchen: Vom Däumling.

brže posegne v žep pa dovleče van govno. On je ve bil jako osramočen i žalostil se je, a žena počme se smejati. Palček pak pobegne nekam v šumu a tu se zestane s tolvaji. On je bil strahu i brže se skrije pod jen list pa kad su oni počeli pregledavati, kaj je to bilo, začne je Palček jako preklinjati. Oni su mu rekli, da naj nikaj ne preklinja, nek da naj ide ž njimi. On stupi med tolovaje a oni su ga sikam na prvo rivali. Isli su jenkrat konja krast, pošleju Palčeka na prvo v štalu. On dojde v štalu pak zakriči: kojega bi zel, beloga ali črnoga? Oni mu veliju, da naj ne kriči, da ga ne bi gospodar čul. Gospodar čuje, da nešče kriči, ide v štalu a Palček se v senjak skrije, i tak gospodar neje nikaj našel pak je odišel misleči, da su mrti konji ružili ali hrzali. Drugi put su išli orehov krast pak Palčeka na prvo porineju na najže. On zruži z orehi, gospodar dojde glet, kaj je to. Palček se skrije nutri v en oreh a gospon neje nikaj našel pak je odišel. Palček zide van z oreha, nagrabi dve vreče orehov, a tolvaji odneseju vreče. Trejti krat ideju sira krast. Palčeka porineju gori čez oblok na najže. On dojde do sirov pak zakriči: kojega bi vzeli, trdoga ali mehokoga? Tolvaji su ga pak tišili govoreči, da ga ne bi gdo čul. Pri onoj hiži su baš on dan klali a baš onda klobase nadevali, kad je Palček pri sirih bil. On hiti jenoga sira dol baš vu kašu, kaj je bila pripravljena za klobase. Gazdarica se preplaši i beži brže bole gor na najže. Palček se hitro skrije v jen sir, a ona pobere vse sire vu fortuf pak je nese dol po štengah. On zakriči nutri v siru: prokleta baba, kam me neseš? Baba se prestraši, opadne pa se zatuče. Palček zgrabi sire pak je odnese k tolvajom, a oni su ga napravili za harambašu. Poklam dojde dimov i živel je još dugo pri svojeh starešeh.

Matija Ahacelj.

Spisal J. Scheinigg.

(Dalje.)

Jako imenitna je Ahaceljeva delavnost na narodno-gospodarskem polji; enako pa ga smemo tudi čislati kot učenjaka, učitelja in vzgojevalca mladine.

V prvem oziru imamo omeniti pred vsem meteorologiška opazovanja. Razvidel je, da kmetijstvo ni samo odvisno od delavnosti in izurjenosti gospodarjeve, temveč tudi vreme in podnebje upliva, da so žetve dobre ali slabe. Podnebje bodeš pa mogel s precejšnjo gotovostjo in natančnostjo le takrat označiti, če imaš mnogoletnih opazek na razpolaganje. Že v minolem stoletji opazovalo se je vreme v Celovci. Grof

Hohenwart, generalni vikar knezoškofa kardinala Salma, zapisoval je skozi več let meteorologiške opazke; a tiskale se niso in rokopisi so se pogubili. Malo mest je po vsej Evropi, ki se morejo ponašati s tako dolgoletnim opazovanjem. Najstarejša opazovanja ima Milan začevši od l. 1763., za njim pa Dunaj od l. 1769. Ahacelj je ustanovil opazovališče začetkom l. 1813. in opazoval je redno in nepretrgano skozi celih trintrideset let do svoje smrti; še dne 22. novembra l. 1845. zabeležil je s tresočo roko opoldanske opazke v svoj dnevnik in istega dneva zvečer izdihol je svojo blago dušo.¹ Opazke od l. 1830—1845. imel je nastopnik njegov v tej stroki, J. Prettner, v izvirnih dnevnikih pred seboj, docim je za leta 1813—1835 izračunil Ahacelj mesečne sredine, ktere je objavil njegov prijatelj Thad. v. Lanner v časopisu „Blätter etc.“ IV. (1839). Ahaceljevo opazovališče je bilo na njegovem vrtu poleg hiše, ki je stala na južno-vzhodnej strani mesta; sedaj je tam hiša in vrt alpinsko-montanske družbe in deželni muzej „Rudolfinum“. Opazoval pa je Ahacelj zračni tlak, temperaturo, oblačje, vetrove in padavino.

Uporabljal je barometer, thermometer in ombrometer; opazoval pa še ni soparnega tlaka, zračne vlage in tokov, kar je uvedel Prettner dodavši še psychrometer. Ahacelj je opazoval ob 8 zjutraj, ob 1 in 6 popoldne; iz teh treh opazek je zračnil aritmetiško sredino. Prettner je uvedel Krämtz-evo pravilo $\frac{VII + II + 2 + IX}{4}$; opazoval je torej ob 7 zjutraj, ob 2 in 9 popoldne, kakor je priporočala družba za meteorologijo in zemeljski magnetizem ustanovljena po Lamontu. Ahacelj še ni imel tako finih in natančnih instrumentov, kakoršne pozneje Prettner. Zatorej niso vsa njegova opazovanja enake vrednosti. Njegov barometer ni bil primerjan normalnemu barometru; tudi takozvana „Gefässcorrection“ mu ni znana in posameznih barometričnih opazovanj ni preračunil na 0°. Kaže se torej, da so barometrične opazke Ahaceljeve važne za zgodovino vremenoslovja, a za strogo znanstveno porabo niso mogle služiti Prettnerju. Opazovanja s thermometerom porabil je Prettner, a poprej jih je moral preračuniti po novejši metodi. Čisto zanesljive pa so opazke o padavini. Za Ahaceljem je opazoval Prettner od l. 1845—1875., od tedaj pa opazuje rudni svetnik F. Seeland. Prettner je uresničil in dogotovil,

¹ „Meteorologische Beobachtungen.“ Carinth. 1812. št. 30.

„Übersicht und Vergleichung der meteorologischen Beobachtungen zu Klagenfurt vom verflossenen Jahre 1813.“ Carinth. 1814. št. 13, 14, 15.

„Ein merkwürdiger Nebel zu Klagenfurt.“ Carinth. 1815. št. 3.

„Übersicht der meteorologischen Beobachtungen zu Klagenfurt in Jahre 1814.“ Carinth. 1815. št. 19, 20, 21

„Über die Witterungsbeobachtungen überhaupt und über die Beschaffenheit des gegenwärtigen Winters insonderheit“ Carinth. 1830. št. 8.

„Über die heurige Witterung (1844.)“ Mitth. št. 8.

kar je imel Ahacelj pred očmi, t. j. označiti podnebje koroške dežele. In ako beremo v nekrologu pisanem o Prettnerji, „da po njegovem opazovanji in delovanji ni nobena izmed vseh evropskih planinskih dežel meteorologiško tako natanko preiskana kakor koroška,“ moramo se spomniti tudi našega rojaka Ahacelja in priznati, da je tá ustanovil na Koroškem meteorologijo in pripomagal do tolikega uspeha.

Ahacelj je zmeril tudi višine sledečih krajev¹: Capellenberg, Kum (Mittagskofel), Vrtača, Ljubèl, St. Martin am Silberberg, St. Johann am Presen, Celovško jezero, Hodiško jezero, Maria Luggau, Selje (erkev), Koprein, Črna.

Poleg vseh trudapolnih opravkov pa ni Ahacelj svojega materinega jezika pozabil. V istih časih se še slovenščina ni učila po gimnazijah in licejih. Slovenski fantje, ktere so pošiljali roditelji v Celovec, ostavili so še jako mladi svojo domačijo; zatorej ni bila svota njihovih slovenskih pojmov še znatna. V mestu je fant prebil normalko, latinske šole in licej vse v nemškem jeziku; slovenski je govoril samo v počitnicah. Kaj čuda, da so odrastli dijaki milo materinščino svojo samo še lomili, ali pa jo celó zatajevali in sramovali se je. Saj še niso dandanes razmere na Koroškem dosta ugodnejše. Tem večje hvale vreden pa je torej Ahacelj, da je kljubu takim neugodnostim ohranil si slovenski značaj. Bil je iskren Slovenec, ljubil je materin jezik in skrbel za izobrazbo prostega naroda. Ko je l. 1822. začel Slomšek podučevati bogoslovce v slovenskem jeziku, podpiral ga je Ahacelj ter ob svoje stroške nakupil mladim rojakom potrebnih slovenskih knjig. „Ni bilo slovenske knjige natisnene, da bi je ne bil kupil Ahacelj. Tudi srbske pesni in novice je bral ter veliko veselje imel, da je razumel tudi rusko.“ Da si je znal mnogo jezikov, grškega, latinskega, nemškega, francoskega in laškega, bil mu je materin jezik najljubši. Nagovarjal je prijatelje po Rožnej dolini, da so mu nabirali lepe domače besede za slovar, bržkone za iste rečnike, ki sta jih sestavljala Jarnik in Slomšek.

Prav rad je zahajal Ahacelj na svoj dom v Roži. Kedar je prišel v Gorenjce, pozdravljali so ga kmetje veselo. Po dva, tri dni je bila potém praktična šola za kmeta. Ker Ahaceljevi spisi, izhajajoči v nemških časopisih, niso bili slovenskim kmetovalcem pristopni in tudi nerazumljivi, učil jih je Ahacelj v domačem govoru, kako se mora sadunosno drevje požlahtnovati, polje popravljati, senožeti in pašniki zboljševati; za vsako potrebo na kmetih vedel in znal je on dobrega sveta. Ves pot od Gorenjč do Št. Jakoba spremljali so ga kmetje, po crkvenem

¹ Pogl. J. Prettnerjev sestavek: „Höhenbestimmungen in Kärnten. Nach dem Gebirgs- und Flusssystem geordnet,“ v „Jahrbuch des naturhistorischen Landes-Museums von Kärnten.“ 1852. pag 135 – 176.

opravilo so ga pa obstopili in zopet se je vnela govorica o tej in onej gospodarskeji zadevi. Kupoval je tudi koristne knjige in delil je med kmete. L. 1843. začele so izhajati Bleiweisove Novice, in Ahacelj ni mogel prehvaliti tega koristnega podjetja ter je priporočal pri vsakej priliki.

Ahaceljev slovenski značaj kaže se tudi v tem, da je ohranil ljubezen do petja. Pel je rad in širil poštene pesni med narodom. Že prileten mož, prišedši na svoj dom, pridružil se je o praznikih crkvenim pevcem in jim pomagal peti.

Svoj kotichek v zgodovini slovenske književnosti priboril si je pa s pesmarico, ki jo je sestavil in izdal l. 1833.¹ Kakor vsaka prikazen ima se tudi ta pesmarica presojevati z onega stališča, na katerem je stal njen spisovatelj, ako nam je do tega, da smo pravični. Na to se ni oziral slavni Šafařík ter je pisal o Ahaceljeveji zbirki sledečo oceno: Od teh krasnih, vonjivih cvetlic (namreč pesnij poljskih in ruskih, izdal Waclaw z Oleska 1833) ne obrnemo radi očíj, da jih povesimo na smradljivo zelje, koprive in osat. Tako slabo zelje nahaja se v knjigi „Pesme itd.“ To so pesni v narečji gorotanskem in štajerskem deloma popravljene, deloma na novo zložene. To so ničvredne, jalove in neokusne čečkarije nekega polučenega tkalca in drugih učencev g. Ahacelja, nikoli ne narodne pesni. G. izdavatelj pa te proizvode do neba povzdiguje, a ob enem se znosi nad pravimi narodnimi pesnimi, češ „da so take pesni nesladne, umazane, čveterovrstične, ktere je neki sam peklenščak po svojih pomagaciéh spravil na svet in med ljudi, kakor je ljulko med pšenico zasjal.“ Zaraditega priporočuje Ahacelj vsem krajanom te pesni svojega tkalca in svojih učencev, gorko vzpodbujajóč jih ob enem, da iztrebijo narodne pesni. Slovenceem je dolžnost, to nepričakovano grajo o svojem narodnem pesništvu in tedaj tudi o narodu samem hitro in sicer na najdostojnejši način odstraniti s tem, da zberó in izdajo dobre narodne pesni, kakoršne se med njimi gotovo nahajajo. Mi smo to knjižico le kratko omenili v svari, da bi se nikdo po njenem prikupljivem naslovu preslepiti ne dal.²

In kaj je odgovoril narod slovenski tej ostrej obsodbi? Leta 1838. izšel je iste pesmarice zdatno pomnožen drugi natis, kar jasno kaže, da je knjiga šla narodu prav v slast. Ako hočemo Ahaceljev namen prav razumeti, seči moramo globje. Narodno pesništvo je v istih letih že močno hiralo. Kar opazujemo dandanes splošno po vsem Slovenskem, da se na-

¹ „Pesme po Koróškim ino Štajarskim znane, enokoljko popravljene ino na novo zložene. Na svetlo dal Matija Ahacel, cesarsk kraljev vučenik v' Celovskih višjih šolah. I. Del. Posvetne pesme V Celovci, 1833. Natisnjene in naprodaj per „Janesu Leonu“. XVI + 85 + 8 v 8°.

² Časopis českega museja od l. 1833. na str. 451 in 452.

rodne pesni raztrgavajo na razne kose, iz katerih se skrpajo zopet nove pesmice in potem čisto pozabijo, to se je po Koroškem že takrat godilo. In kaj se je izemilo iz propada starih narodnih pesnij? — To kar se imenuje v naših časih po vsem svetu „Kärntnerlied“, štirivrstične popevke, kojih edini sodržaj je ljubezen. In te pesni je črtil in preganjal Ahacelj; skušal jih je izpodrinoti s tem, da je narodu podal pošteno ve-sele pesni razne vsebine. Ali časovnega kolesa tudi on ni mogel zavreti, le za nekaj let dosegel je svoj namen. Da mu je sodeloval Slomšek, kateri mu je prepustil precejšnjo število svojih pesnij v porabo, je isto tako znano, kakor vemo tudi to, da se nahaja tendenca, nadomestiti narodne pesni s proizvodi moraličnega in podnčljivega značaja, v istej dobi tudi po drugih deželah in pri drugih narodih, ne samo v Slovencih.

Ahacelj sam to pripoznava navajajóč te-le uzroke, da je izdal knjižico svojo: Hotel je pospeševati pravnost v narodu; pesmarica naj bi služila v povzdigo slovenske literature, naj bi blažila petje in koncem ima biti tudi spómenik Mihi Andrejašu, Ahaceljevemu rojaku. O prvej točki smo že govorili. O ostalih treh hočemo še nekaj besed dostaviti.

Zbirka bi imela, tako je mislil Ahacelj, pokazati Slovencem koroško in štajersko narečje in služiti torej tudi literarnim svrham. Vendar se mu to ni posrečilo; kajti koroških pesnij je malo in te razven Jarnikove „Pustna“, ki pa ni pisana v narečji, samo rožanske; a še iz teh ne vidiš jasno narečnih oblik, ker so popravljene; samo tu pa tam bereš kak izraz, ki je rožanski.

Največje važnosti pa je knjižica gledé na zadnji povod. Ahacelj je hotel oteti rojaka in soseda nezasluženej pozabljenosti in postaviti mu dostojen spomenik. Na str. XII—XV. podaje životopis tega slovenskega Hans Sachs-a in razpravlja njegovo pesnikovanje. Da se je torej potomcem ohranilo ime Andrejaševo in nekaj njegovih pesnij, za tó gre vsa hvala Ahacelju in je edino njegova zasluga. Da pa je Šafarik tudi o Andrejaši ali preostro ali čisto napačno sodil, kažejo nam njegove pesni, mimo teh pa še ocena, ki jo je o njem napisal nemški pesnik J. G. Seidl.¹

(Konec pride.)

¹ „Michael Andreas, der Landweber und Dichter. Eine Erinnerung an ihn von Joh. Gabriel Seidl,“ v praškem časopisu „Ost und West“ od l. 1841 št. 76.

Česko-poljski pisatelj Boleslav Jablonský.

Spisal *Radoslav Pukl*.

(Konec.)

Boleslava Jablonskega pa ne čislajo samo zaraditega, ker je bil nedosežen pesnik, ampak tudi zato, ker je bil posredovatelj med českim narodom in poljskim. On ni le samo gojil ljubavi do naroda poljskega, temveč on je tudi v pesnih in z živo besedo navduševal za bratsko slogo med obema narodoma, kažóč, da imata česki in poljski narod iste cilje, iste težnje, da sta oba naroda éne matere sina, da jima preté isti sovragi.

Kako lepo to izražuje v pesni do Poljaka :

Bůh tě pozdrav, ctny¹ Poláku,
Ve tvém slavném městě!
Přej², šlechtný³ Krakovjáku⁴,
Spočinku po cestě⁵.

Jakže⁶ velké jest podobenství⁷
Tvého k mému slova!
Jak jsme v blízkém⁸ příbuzenství⁹
Matkou jež nas chová¹⁰!

Jak podobny jsou též¹¹ k sobě
Naše dávné děje¹² —
Naše strasti¹³ v této¹⁴ době¹⁵
I naše naděje¹⁶!

Krok že vznik¹⁷ dal městu tvému,
Taka vůbec¹⁸ věra;
Drahemu zas¹⁹ městu mému
Krokova že²⁰ dcera²¹.

Dej mi ruku, chrabry Lechu!
Vždyt²² jsme bratři vlastní²³;
Přilne²⁴ — li jen²⁵ Polan k Čechu,
Budem opět²⁶ št'astni²⁷!

Kako nežna in ljubka je pesen na Poljakinjo v poljščini :

Piękna²⁸ Polko, kraj ma w tobie²⁹
Pociechy³⁰ aniola³¹!
Ktoż³² w miłości³³ dla ojczyzny³⁴
Przewyższyć³⁵ cię³⁶ zdola³⁷!

¹ Spoštovani, ² privoščí si, ³ plemeniti, ⁴ Krakovčan, ⁵ na poti, ⁶ kako, ⁷ podobnost, ⁸ bližnji, ⁹ sorodnost, ¹⁰ hrani, ¹¹ tudi, ¹² dejanja, ¹³ bolesi, ¹⁴ v tej, ¹⁵ dobi, ¹⁶ nade, ¹⁷ izvor, ¹⁸ obče, ¹⁹ pa, ²⁰ da, ²¹ hči, ²² vedno, ²³ telesni, ²⁴ je-li udán, ²⁵ le, ²⁶ zopet, ²⁷ srečni, ²⁸ lepa, ²⁹ v tebi, ³⁰ tolažba, veselje, ³¹ angela, ³² kdo, ³³ v ljubavi, ³⁴ do domovine, ³⁵ nadkriljevati, ³⁶ tebe, ³⁷ more.

Ktoż dla kraju ofiar tyle¹
 Ponieść² jest gotowy?
 Kto się nie zląkł cierpień, bólu
 Korony cierniowy.

O poczytałbym za bardzo,
 Bardzo szczęśliwego,
 Kto w cór Czeskich serca zdola
 Przełaził ducha twego!

Tudi Poljaci smatrajo Jablonskega za svojega pesnika. Da to dokazem, citujem v prevodu odlomek članka slovečnega poljskega pisatelja Mienna, ki ga je bil po smrti Jablonskega priobčil v krakovskem „Czasu“. Mien piše: „Dan 27. februarja t. l. (1881) bil je za Česko dan velike žalosti, kajti izgubili so Čehi enega svojih največjih in najpopularnejših pesnikov, ki je po vsem Českem znan pod pseudonymom „Boleslav Jablonský“. Poljski čitatelji gotovo poznajo ime častitega duhovnika, ki je dolgo let živel v tesnej zvezi z našim ljudstvom, ki je Poljsko ljubil iskreno. On je deloval 34 let v našem kraju tako, da ga smemo smatrati za svojega. Čistost njegovega značaja, njegova uprava slovanska srčnost, njega skromnost, plemeniti duh in ponižna njegova narava pridobile so mu pri nas vseobče spoštovanje in čišlanje. Na Zwierzineci blizu Koščiuskovega griča živel je kot krasna cvetlica sredi livad v skromnem selskem bivališči daleč od mesta svečeniški pesnik. Malo številice prijateljev sorodnega mu duha prihajalo je večkrat v domovje častitega prošta, katerega zasluge kot narodnega pesnika in domoljuba so vsi čislali. Od časa do časa obiskal ga je kak mlad rojak, ki je prišel iz njegove rodne zemlje ter mu prinesel srčne pozdrave od mile domovine. Gane in solznim okom objemal je milega gosta poprašujoč po vsem, kar ga je zanimalo.“

Mien pravi, da sme Jablonskega prištevati med največje slovanske pesnike našega veka. On je znamenit kot lyrik. „Posvetili bodemo Jablonskemu drugikrat več nauke, nadaljuje Mien, kjer bodemo posebno ocenili njegov pomen o zadevah česko-poljskih. V zaostalih rokopisih nahaja se cel zvezek njegovih poezij, pisanih v jeziku poljskem. Objavljenje teh bilo bi za nas (Poljake) zelo zaželeno, kajti potem postane Boleslav Jablonský prava duševna vez med bratovskima narodoma. Njegov spomin pa bode baš tako živel v srcih poljskih, kakor živijo v srcih českih, ker oba ta naroda moreta ga imeti za svojega.“ Tako končuje omenjeni članek.

Na Zwierzineci govoril je na grobu Jablonskega Poljak Henrik Jaron ter izjavil sledeče: „Umrli je med Poljaki pesnik naroda českega.

¹ toliko žrtev, ² prinesiti, ³ pripraven.

Slovó jenljó od njega združene solze česke in poljske. Krila ga ne bode tuja zemlja, ampak pobratimska — poljska. Nas Poljake napolnjuje z isto bolestjo njega izguba kot Čehe. Kakor Čehe tare tudi nas Poljake smrt prijubljenega pesnika, in mi Poljaki čutimo s českim narodom vročo njega bolest. Akopram je bil Jablonský česke zemlje sin, bil je vendar mili občan Poljske in premnogo zaslug pridobil si je on ne samo za svojo, temveč tudi za poljsko domovino.“

Ta dva poljska glasa dokazujeta jasno trditev, da je Jablonský tudi poljskega naroda pesnik in da ga Poljaki smatrajo za svojega.

V literarneji zapuščini Boleslava Jablonskega našel je česki pisatelj Eduard Jelinek, dolgoleten prijatelj Jablonskemu, 30 raznih pesnij českih iz novejšje dobe in kakor je bilo že omenjeno, cel zvezek poljskih pesnij z napisom „Pisně nadvislanske“, pripravljene za tisk; dalje materijal k „Brusu jazyka čéskeho“, mnogo pridig, raznih govorov, česko slovnico, razpravo o zvezdoslovji in zemljepis Česke za učilnice. Nahajajo se pa med uradnimi listinami še druga slovstvena dela pokojnega pesnika. Vsa slovstvena zapuščina se je prenesla v Prago v samostan na Strahovu ter se bode dala v tisk, kar je opat strahovski že dovolil.

Kako se tudi po smrti Jablonskega širi poljsko-česka uzajemnost, kaže sledeče: Julij Mien, iskren prijatelj Čehov in navdušen razširjevalj česko-poljske uzajemnosti, spisal je ganljiv podlistek o priliki smrti Jablonskega ter ga priobčil v krakovskem „Czas-u“ ter pridejal tudi več njegovih pesnij v izvrstnem prevodu poljskega pisatelja Czesława. Od te številke imenovanega lista dal je Mien posebej napraviti tisoč odtisov ter jih daroval Čehom za spominek Jablonskega. Mien je spisal tudi knjižico o Boleslavu Jablonskem. To je gotovo lep dokaz poljsko-česke uzajemnosti!

O poslednjem življenji znamenitega česko-poljskega pesnika priobčile so „České Noviny“ od pesnikovega prijatelja list, koji se v glavnih potezah v prevodu takó-le glasi: „Videl sem Jablonskega zadnjikrat živega, ko sem bil l. 1879. meseca oktobra pri Kraszewskega slavnosti v Krakovu. Že tedaj se mi ni dopadal; videlo se mu je, da resno boleha. Bal sem se že takrat, da ne bi šlo z njim brzo do groba. Priporočal sem mu meseca novembra l. 1880. dra. Vilouša, a nisem še slutil, da bode telo slavnega pesnika tako hitro zvenelo. Dr. Vilouš ni preje Jablonskega poznal osebno, zato je mi tudi ni mogel podati vesti, kake vrste je Jablonskega bolezen. Po božičnih praznikih (l. 1880.) pisal mi je Vilouš, da je Jablonský prav resno oboel, da pa noče pozvati zdravnika. Zatò so se podali k njemu trije zdravniki: dr. Veber, dr. Čulík od milosrčnih bratov v Krakovu in dr. Vilouš, — vsi so krajani pesnika — da se uverijo o njegovem stanju. Uspeh pohoda bil je malo tolažljiv — vodenica je zeló napredovala, pogled v bodočnost žalosten. Kakor sem

po crkovníku zvedel, bil je Jablonský na novo leto (1881. l.) zadujikrat izven svojega stana. Že pred božičem bilo mu je zelo slabo ter ni ostavil stanovanja, ker mu je hoja prizadevala poteškoče. Raditega je tudi na Silvestrov večer naprosil svojega kaplana, naj bi on zá-nj opravil na novega leta dan crkvene dolžnosti. Ali na rano jutro novega leta velel mu je povedati, da bode on (Jablonský) na tako važen dan vendar le sam šel v cerkev. To je tudi izvršil. Po sv. opraviu želel je svojim župljanom novo leto, kakor je to storil navadno; a takrat ni govoril s prižnice, ampak od altarja. S srčnimi besedami ogovoril je zbrane farane ter končal svoja voščila takó: „Tem pak, ki bodo to leto umrli — med temi bodem morebiti tudi jaz — želim večni mir.“ Ljudstvo to začuvši se je razplakalo.

Dr. Vilouš je pošiljal mnogokrat vesti o pohodih pri Jablonskem. Eden njegovih poslednjih dopisov je končal: „Non diu morabitur inter nos“ — ne bode dolgo med nami. Ker je bolnik vsak dan pozornostjo čital česke liste, skrbel je dr. Veber za to, da ni čital v njih vesti, da je zá-nj že nevarnost. Ko me je dr. Vilouš povabil, naj pridem pustne dni v Krakov, storil sem to, ker sem imel namen, uveriti se o stanji Jablonskega. A nisem ga več našel živega. — Kako so župljanje Jablonskega častili in ljubili, videlo se je pri pogrebu na Zwierzinei. Pogrebna slavnost je trajala v cerkvi pet celih ur, a vse ljudstvo prebilo je ves čas v cerkvi. Ko je prijatelj rajncemu, g. Oprzędek, župnik v Liškah, govoril nagrobnico, razlegalo se je globoko vzdihovanje in jok. Oprzędkov govor je ganol tudi mene do solz, ker je tako goreče in ganljivo slikal rajncega pesnika domoljubje, njega ljubav do domovine česke, ki ga je rodila, ter se navduševal o njegovih pesniških zaslugah, o ljubezni njegovej k župljanom, o skrbi za njih blagor itd. Jablonský je tudi radi svoje dobrosrčnosti bil priljubljen pri vseh. Neki beležnik pripoveduje, da je bil često svedok, ko je Jablonský revežem, ki mu niso mogli plačati dolgov, ne le ves dolg odpuščal, temveč na vrh je še obdaroval z denarjem.“

Ko je leta 1879. k Jablonskemu prišel na pohod česki pisatelj Eduard Jelinek, iskreni njegov prijatelj, izrazil je Jablonský besede, kako srčno si želi počivati v domačej zemlji. Ta želja se je pesniku tudi izpolnila. Za trenotek bil je sicer pokopan v poljskej zemlji, a ne samo njegovo srce, kakor je to v pesni želel, počiva v rodnej njegovej zemlji, temveč tudi njega truplo. V nedeljo dne 13. marca l. 1881. spremil je česki narod svojega ljubljence na staroslavni kraljev Výšehrad.

K častnej vrsti slavnih mož, ki že počivljejo v svetej tej zemlji, k velikemu učenjaku J. E. Purkiněju, genialnemu kamnorezcu Leviju, obretniku kraljedvorskega rokopisa Vaclavu Hanki, velezaslužnim pisateljem Vinařickemu, Zikmundu, Mareku, Šohaju, vrlejš Boženi Nemcovi, temeljitemu Vaclavu Zeleniju, pevcu „Ve-

černí pisně⁴⁴ Viteslavu Háleku, pogumnemu borilecu za česke pravice Brauneru, pridružil se je zopet junak, vreden vseh svojih mrtvih sosedov. Vsi ti bili so Jablonskemu prijatelji, on je z njimi sodeloval na slovstvenem polji českem. Na svetej zemlji slavnega Výšehrada shajajo se počasi vsi domoljubi stare Česke, ki so probudili svoj narod iz smrtne spanja; tu se zbirajo veterani starega českega polka.

Poljska je bila Jablonskemu druga slovanska domovina. Pri krsti českega peveca plakali so tudi rodoljubi poljski, kajti izgubili so v njem i sami očeta, učitelja, pesnika.

Ves Krakov je dal umrlemu českem pevcu sprevoz na potovanje v rodno zemljo. Z ganljivimi govori, trpkimi solzami ločili so se poljski rodoljubi od českega pesnika dragih ostankov. S eveticami in nebrojnimi veneci okinčali so Poljaki in Poljakinje rakev pokojnega ljubljenca. Turbno je bilo sicer to poslanstvo Poljske k bratom Čehom, in z globokim žalom so sprejeli Čehi od Poljakov peveca, kteremu je umolknila lyra na veke, ali mrtvega Jablonskega spremljeval je na zadnje poti s Poljske na Česko tudi genius bratovstva poljsko-českega!

Stanko Vraz, zbiratelj slovenskih narodnih pesnij.

Spisal *Andrej Fekonja*.

(Dalje.)

IV. Slovenskim národnim pesnim, ktere je Vraz že šest let z vso skrbjo nabiral in negoval, posvečeval je tudi še nadalje mnogo ljubezni, truda in stroškov. Že pri izdavanji I. razdelka imel je še dvakrat toliko nabranih pesnij, in zmirom je namerjaval čim preje tudi te izdati, osobito še, ker so njegovo podjetje odobraval česki prvaki. Šafařík že l. 1838. (*Ost und West*), potom Čelakovský (*Časopis česk. mus.* 1840) in pozneje še Erben, akoprav so Slovenci sami slabo zá-nje marali. Tako toži Vraz Čelakovskemu v gore omenjenem pismu: „Zahvaljujem se Vam na pohvali, s ktero ste za vredno imeli pozdraviti moje trude v zbiranji in izdavanji národnih pesnij. Vaše besede so me vzpodbudile, da sedaj drugi razdelek k tisku pripravljam, akoprav še stroškov od prve knjige nimam poplačanih. O ljubeznivi gospod, slabo se take stvari še pri nas podpirajo. Štajerski, kranjski in koroški izobraženi Slovenci so ponajveč ponemčeni, pa ni malo ne marajo za narodno slavo; a srednji in dolnji Iliri so še premladi, da bi znali takošen trud pristojno ceniti. Čitalnice hrvatske bi morale kaj za uspeh mojega posla storiti, no njim je v glavo udarila briga za neko stvar, ktera težke novce stane.

Pri drugih izobraženih narodih od Grkov počenši končuje se literatura z dramo, a pri nas se začenja. No to pišem samo za Vas. Greh bi bilo, to tu izpregovoriti. Ko bi mi hvala Bogu moj skrbni otec (Bog mu daj duši dobro!) ne bil zapustil toliko, da morem pošteno živeti, ne bi se še danes nikdo potrudil za propadajočo národno pesništvo pri Slovencih. Jaz bodem torej izdal to leto še drugi razdelek na svoje stroške v ime božje — tolažé se, da ni brez muke nauke.⁴

Dne 20. januarja 1841 piše Vraz grofu Janku Draškoviću, hrvatskemu rodoljubi, proséč ga, naj bi nagovoril národno čitalnico v Zagrebu in ostale po deželi na pripomoč za dalnje izdavanje njegove zbirke slovenskih národnih pesnij. Naj to Vrazovo pismo tú célo priobčim: „Visokorojeni gospod grof! Velepoštovani zavetnik! Davno že željo gojim z Vami, svetli gospod, porazgovoriti se zaradi stvari, která se ne tiče ne samo moje, nego tudi i koristi in uspeha naše literature in slave plemenitega društva, kteremu Vi predsedujete, no ker nisem imel prilike naznaniti Vam te želje ustmeno, drznem se priobčiti jo pismeno. — Znano Vam je, da se jaz že od l. 1833. pečam z nabiranjem duševnih národnih dragocenostij, kakor národnih pesnij, prislovic, običajev, pri kterem poslu mi se ni zdela škoda ne časa ne denarja za potovanje, da naplačam dobre pevce in perke, nadejajóč se, da mi domovina ako ne truda vsaj ono nadomesti, kar sem pri tem v gotovem potrosil. A že pri izdanji prve knjige sem uvidel, da sem se v svojem zaupanji hudo goljufal, kajti do danes nisem iz prodaje te svoje knjige niti tiskarskih stroškov dobil, kam li stroške, ktere sem imel za stvar, preje nego li je prišla pod tisk. Knjiga je izišla pôtem naročevanja, poleg ktere je bila odločena cena, namreč tako da bi se iz naročnikov poplačali tiskarski stroški; a potém ko je knjiga prišla na svetlo, mnogi naročniki ni pet ni devet, pa so mi pustili knjigo ob enem z dolgom, ktereга da platim iz svojega žepa, zahtevalo je i moje poštenje in vera naše stvari. — Učeni prijatelji me nagovarjajo, naj tudi ostala obljubljená razdelka čim preje na svetlo spravim. Jaz sem že enega priredil za tisk ter ga namerjavam prihodnjo spomlad dati v natis, a pošel mi je k temu *nervus rerum gerendarum*, kajti glavnice svojega privatnega imetka načeti ne morem, ako si nočem presekati možnosti, v prihodnji čas brezskrbno posvetiti se napredku še slabotne literature ilirske. Zato se zatekam pod Vaše krilo in varstvo, ne bi li Vi, svetli gospod, v prihodnjem zboru ilirske čitalnice stavili neki predlog, po kterem bi slavní zbor odločil, da se poplačanje mojih stroškov pri izdavanji národnih od mene zbranih pesnij zagotovi ali z odločbo, da se vsak član čitalnice na eden eksemplar naroči, in ako bi se ta predlog sprejel, da se odločba tudi ostalim čitalnicam na poziv priobči. — ali da me na kakšen koli način pri izdanji mojih národnih pesnij podpira. Izišli bodete še najmanje dve

knjigi, od katerih bode vsaka veljala 1 gld. 30 kr. — Kar bodem poleg tega še izdal, za ono ne bodem zahteval ni groša ni vinarja v pomoč. — Národne pesni, njihovo zbiranje in izdavanje je jako težko delo, pri vseh narodih se jako cenijo in čislajo, kajti one so oni trdni kamen, na katerem se naobraženi narodi naše dobe trudijo osnovati in sezidati zgradbo národne literature, da na domačem polji raste in domač prilično krepek sad rodi. — No takošnih dragocenostij, za ktere nas vsi izobraženi tujci zavidajo, pri nas še ne znajo dostojno čislati in ceniti. Prva knjiga bila je ne samo pri sorodnih severnih bratih z veliko radostjo in pohvalo pričakana in sprejeta, dà celó sami Nemci pozdravili so jo pohvalno, kar svedočijo Ost und West, Adler, Moravia, Carniolia in drugi nemški časopisi. A večji del našega čitateljstva ilirskega neznajóč uvaževati truda niti stroškov, kateri so z nabiranjem národnih pesnij spojeni, sprejel je knjigo hladnokrvno, pritožujóč se z ene strani na dragočo, a z druge na sodržaj itd. — Jaz mislim, da si bode slavna čitalnica zagrebška v očeh učenih Slovanov pridobila veliko slavo, ako mi pri tem poslu svoje roke ne odtegne, tem več ker troši ona tisoče za gledišče, ktero pa mora, ako ga ostale veje literaturne ne podpirajo, samo od sebe pasti. Tudi bi jaz ne prosil od tega slavnega društva pomoči, ko bi vedel, bodem li še danes leto, kajti odkar sem od svoje zadnje velike bolezni vstal, je moje zdravje tako rahlo, da na vrat na nos uredujem ono, kar sem do sedaj nabral in zložil. Prišli bodo boljši časi, ko se bodo takošne stvari s pristojnim pravom smatrale, no tedaj mene ne bode več ne za eno ne za drugo glava bolela. Vsak pop v svojej knjigi vešč, in vsak vé, kde ga kaj tišči. Prosim torej, svetli gospod, izvolite blagomilo sprejeti in premisliti moj ponižni predlog, zagotavljam Vas in ponavljajóč, da ne prosim nikakoršne pomoči za svojo osebo, nego edino za olajšanje v izdavanji od plodov mojih brig. Vašega visokoblagorodja pokorni sluga in spoštovatelj v Bistrici 20. jan. 1841. Stanko Vraz.

V. Vidi se že iz tega, kar se je do sedaj povedalo, dovolj, kako je Vraz svojo zbirko slovenskih národnih pesnij na srci nosil in kako živo je želel še tudi oni veliki ostanek na svetlo izdati. A pri tem se je še zmirom trudil, da si zbirko pomnoži in popolni. V ta namen podá se Vraz leta 1841. z Rusom Izmaelom Srezněvskim na trimesečno potovanje — april-maj-juni — v Kranjsko, v Rezijo, Koroško in Štajersko. Tu je nabral sam mnogo novega gradiva národnih slov. pesnij in napevov, običajev itd., a dobil je tudi zbirke od drugih. — Naj navedem nekaj prizorov, kako se je Vrazu pri tem delu godilo, kakor nam on sam pripoveduje, opisujóč ta svoj „Pot v gornje strani“ jako zanimivo v mnogih pismih svojej posestrimi Dragojili Stauduarki roj. Krizmaničevej.¹

¹ Vid. „Slovenski Narod“ 1879 št. 22—41 in 254—258 listek.

Prišedši iz Zagreba skozi Karlovec v Jurovo, imenje Nik. Vranicanjega, piše Vraz (v Novem mestu 4. apr. 1841) med drugim: „Da tudi iz Jurovega ne odnesem prazne torbe, poprosim tukajšnja dekleta in žene, da mi zapojejo kako pesen, čemur se tudi véasi udajo. Jaz zabeležim nekoliko pesnij o kresu, koledih itd. Prepisovati besede od pesnij ni mi baš težko šlo od roke, ker se tu peva ena ista vrstica po dva — trikrat zaporedoma. No težka muka je beležiti glas. Jaz sem se mnogo znojil pri enem edinem prastarem napevu, kterega pojejo takoiimenovane „ladarice“¹, hodéce okoli po vaseh; no pri vsem tem nisem nič opravil. Rés, jaz nisem muzik po poslu, a jaz mislim, da bi tudi mojster v tej stroki umetnosti imel ne malo dela, kajti dobro bi moral prej misliti in premišljevati, dokler bi našel ključ do teh divnočarnih, skrivnostij polnih glasov, kateri se izlivajo iz ust do ušesa, kakor molitve srebrolasih menihov po veličanstvenej crkvi starinskega samostana, ter udarjajo na srce slovansko kakor sveti glas iz starodavnosti, kličeč sedanji rod k premišljevanju in spoznavanju. Priznati moram, da nisem ničesar na tem svetu še čul, kar bi me bilo tako divno navdušilo in z nekako sveto čarobo zavzelo. No žalibože strune mojega navdušenja zrahljale so nekaj pevke, rekóe mi, da so sedaj take pesni velik greh in da je dekletom po duhovnikih s prokletstvom duše prepovedano, pevati jih očitno hodéce po vaseh. Ta novica me je zeló razžalostila...“

V Dragah bila je mati tamošnjega župnika Predoeviča, starica do blizu 80 let, „živa knjiga národnih dragocenostij: pesnij, običajev, prislovic itd. No žalibože — toži Vraz — midva sva samo nekaj izpisala iz te knjige, jaz dve pesni. Mnogo ni bilo kdaj, kajti čakal je naju najeti voz v Hrastu, a noč v gorah Uskoških.“ — „V Pljuskí — piše Vraz dne 8. apr. — našla sva prvo prekrasno Kranjico, od ktere je Izmail zapisal nekoliko besed, a jaz eno polovico pesni, ktera baš ne veljá mnogo po sebi, a več po pevki, ktera je na prvi pogled čitala dobro ilirski, akoprav trdi, da še ilirske knjige v roki imela ni. Ona se imenuje Terezija Pajkova. — Kako je bilo v nekej vasi blizu Kranja, kamor sta Vraz in Srezněvski z dr. Krobotom iz Ljubljane na velikonočno nedeljo šla „na kmete“, o tem piše Vraz takóle: „Prisilili smo dve dekleti, kateri ste nam hočes nočes morali nekoliko pesnij zapeti. No to ti je šlo tako težko, dokler ju nismo nagnoli na po njunem mnenji grešno delo. Uzrok tega mnenja so tukajšnji sredovečni (mittelälterlich in beider Be-

¹ „Ladarice“, beseda izvedena iz besede: Lada, ktera je bila pri starih Slovanih boginja ljubezni, zdravja in vsakega drugega blaga duševnega in telesnega. Ladarice so bile torej bržčas v predkristjanskej dobi duhovnice boginje Lade, in tej službi odgovarja tudi današnji njihov posel. Ladarice namreč hodijo okoli po vaseh od Sv. treh kraljev pa do Ivanjega pevajoč pred hišami pesni, v kterih se pripeva Lada, a hiši želé vsak napredek.

deutung) duhovniki, kateri vsako pesen preklinjajo, v kateri ni ali Jezusa ali Marije. Tako isto tudi pri vas. No stari so častivredni, tolerant, a mladi skoro vsi rodoljubi. Zopet kakor pri vas. Samo sredina torej ima povsod z vragom posla. No da pridem na prvo. Ko ste dekleti privolili in zapeli, to ti je bil sam Jezus in sama Marija. Potém še le, ko ste vse Jezuse in Marije zrezali, a mi siromaki jih pogoltali, tedaj se je, haa! izlil pravi potočec národne poesije, od kterega smo mi nekoliko kapljic v naše kupice in vedra nabrali. Sedel je pri mizi tudi nekakšen po lici sodéč suh človek. No ko ste dekleti začeli nektare šaljive pesni peti, začne se on nasmejavati itd. Mi ga vprašamo: Zakaj se smeje? A dekleti nam odgovorite: „Dà bi onf tigá prašali, on jih vej, dà jih nebi en cew dān priek pwota zmetáli.“ — No! mi ga poprosimo, a on noče praviti. Mi ga prosimo ter prosimo. A on, ker so mu že prošnje prese-dale, začne nekaj pripovedovati. A to ti je bilo tako neurejeno, da člo-vek ni znal ne za rep ne za glavo. Potém pride doktoru na misel in on reče primesti polič vina. Naše budalo začne piti. Odprl se mu je pitnik, a s pitnikom tudi usta. Iz budala postal je Salomon. On začne tako razumljivo in večje pripovedovati, kakor da bi iz knjige čital. Mi smo se dobro nasmejali. Pripovedi so bile polne jaderne satire, dovtipov, šalie in drugih svobodnih mislij.“ — Iz Ribnice piše (10. maj.), da mu je tamošnji vlastelin Rudež, kateri „izmed vseh Kranjcev zna naj-bolje ceniti in soditi narodne dragocenosti,“ priobčil vse národne pesni in druge drobnosti, ktere je on že pred dvadeset in več leti nabiral s slav-nim pesnikom „Ilirije“ Vodnikom; zató: „Hvala njemu na njegovej do-broti in skrbi, kajti ako bi on tedaj ne nabiral, propale bi bile najiz-vrstnejše in najkrasnejše kranjske národne pesni. Mnogo lepih komadov prepisal sem iz njegovej zbirke, katerih nikdo več pevati ne zna, pa ko bi mu tudi dal za vrstico po cekin.“ — Dne 12. maj. naznanja Vraz iz Ljubljane, da je Sreznčevski „bil v Zilskeji in Rožnej dolini (v Koroškej), v Reziji (v Benetskeji), v Goriškeji in Vipavskeji ter je pri Slovanih v onih krajih mnogo klasov nabral, ktere bode, ko se vrne v Zagreb, meni (Vrazu) priobčil.“ — Vraz dospevši sam v Zilsko dolino, kamor ga je navdušeni rodoljub M. Majar bil spremlj in mu tudi več narod-nih pesnij in napevov izročil, piše tam v Bistrici prenočivši 1. junija takó-le: „Kratko je bilo moje spanje, ker veseli Ziljani so klicali in kri-kali spremljani od svojih godcev, kteri so njihove pesni sprevajali. Tú je bil konec mojega spanja. Ena množica pevcev zamenila je drugo. Napo-sled pride neka blaga duša pod lipo, ktera pred krémo stoji, ter tako milo zapoje pesen, kakor da bi angel z neba prišel tugujóč nad propa-dajočo tu národnostjo. No kmalu je izginol tudi on, a jaz nisem znal, kod je propal. Napev se je po priliki glasil kakor naše bosenske. Na svojo veliko srečo našel sem zopet malo predpoldnem isti napev pri svojem

krčmarji, kateri še zna dobro peti po starinsko. Jaz sem si mnogo napevov do sedaj na potu zabeležil, no tako globoko pa ne seže moja slaba umetnost, da bi mogel vse te čudovitno vilovne glasove na papir prenesti. Škoda, da ne razumem generalbasa. Drugikrat bi trebalo vzeti s seboj tudi Livadiča in Stroja.⁴

V Žabnicah v Kanalskej dolini sešel se je Vraz z neko trgujočo rodbino iz Rezije. „Poprosivši mater te rodbine, častivredno starico, da mi je zapela pesmico rezijansko, tedaj je zopet v meni oživila ona pokojna namera, da mahnem preko teh visokih golih gor in planin, za katerimi leži samotna in siromašna Rezija, pa ko bi se tudi po dne hranil z rastlinami in koreninami, a po noči kamen pod glavo deval.“ In rés je, kakor piše na Ravanci 12. jun., „drugi dan po deset ur neugodne hoje došel sem v siromašno golo Rezijo¹, v sredino teh dobrih blagih ljudij, kateri so mene imeli kakor za kak čudež; kajti ne morejo razumeti, kako more človek samo s tem namenom k njim priti, da se njihov zaničevani jezik, njihove pesni in običaje uči.“ O narodnih pesnih rezijanskih Slovencev veli Vraz: „Svetne njihove pesni so tužne, napevi se glasé skoro podobno zagorskim (v-Hrvatskej).“ — Vrnovši se v Koroško piše Vraz zopet o dogodku v Lokvah (med Naborjetom in Trebižem): „Neki starček mi je peval mnogo pesnij ter je poklical tudi nekoliko mladih ljudij, kateri so mu pomagali. Jaz sem jih hotel naplatiti, a starček ni pustil; no ko sem vendar le platil fantom polič vina, bili so tako razveseljeni, da so še okoli polnoči prišli pod okna mojega stanovanjšča ter so mi tam vse pesni, ktere so jim na pamet prišle, prepevali ter me s to najnaravnejšo in najprostejšo serenado, ktera se misliti more, prebudili. — Ne morem ti zadosta dopovedati njihovega začudjenja nad prepisom njihovih pesnij, ktere sem jim baš v njihovem zopet prečital, takoj ko sem jih prepisal; a še večje je bilo njihovo začudjenje nad mojo, kakor so oni rekli, vražjo umetnostjo v prepisovanji napevov.“ — A kaj se je Vrazu v Soboti (v Štaj. bl. Kor.) pripetilo?! Prek Golide (Koralpe) na meji Koroške in Štajerske prišedši — piše — „došel sem v prvo faro sv. Jakoba v Soboti. Ljudstvo me je gledalo kakor kak čudež, kateri še je večji postal, ko sem začel z njimi po naše govoriti. Stopivši v najboljšo gostilno najdem v dimnici zbrano ljudstvo, ki je pri vinu nesramne nemške pesni pevalo; na toliko je tu prodrla nemška civilizacija. Ko sem jih začel popraševati za slovenske, niso mi znali razven nekoliko kosovnih kosov, ktere sem že bil čul v Koroškej in boljše, ničesar peti. Od pesnij prešel

¹ No Rezijan vendar svojo sedanjo domovino ljubi in poje:

„Lipa dežela Rezia!

Koj nutar k njej sowa paršlá:

Na cpaše nu ná snuwaše“ itd.

sem na običaje, ktere sem začel v svoj portefeuille beležiti. Eden od teh človekov pristopi vprašajôc: Bos schraiben? A jaz odgovorim: Saj čuješ in vidiš, kaj pišem. — A on: Ber hot ghasen? A jaz: To je meni tako na misel prišlo pisati. Po dolgem prepiranju hotel je on meni prepovedati beležiti. A ko sem jaz nič manj začel nadaljevati v svojem delu, on odide. — Malo potém je z nekim človekom resnobnega obraza zopet v sobi, in ta stopi pred me vprašajôc: Hoben s'an Pos? A ko odgovorim, da imam, zahteva ga on od mene, in dam mu ga, ker so mi ostali zagotavljali, da je on „Dorfrichter“. A temu ni bil konec, nego moj passeport, kateri je latinski pisan, pride po potu tja do župnika, kajti oni vprašalec je hočeš nočeš hotel mene imeti za špiona. A ta tragikomedija dala mi je priliko spoznati se z g. župnikom Breznikom, človekom uljudnim in domoljubnim, kateri me je jako ljubeznivo sprejel in pogostil. Zjutrajdan sem se poslovil od te národne Sodome, kjer se Bog psuje, kajti ljudje že molijo nemški, a to tako, da večkrat morebiti sam Bog ne more razumeti, kaj to ljudstvo hoče; — poslovil sem se molêc: „Bog, stvarnik jezikov! reši nas tuje civilizacije!“ — — Vračajôc se domú v Zagreb, dobi še Vraz mnogo národnih pesnij slovenskih od svojega pobratima Cafa, kaplana v Frajhamu, „glasovitega in navdušenega Slovana in Ilira, kateri prvo mesto med učenimi štajerskimi Iliri in rodoljubi zasluđuje.“

O uspehu svojega četrtletnega potovanja, t. j. o nabiranju slovenskega národnega blaga duševnega poroča Vraz, dospévši iz Koroške v Maribor, Babukiću dne 27. jun. 1841 tó-le: „Jaz nisem baš toliko nabral, kolikor sem se nadejal; no zadovoljen sem s tem, kar se je nabralo in naučilo. . . . V tej strani Štajerske, ktero sem sedaj prešel, nisem baš nijednej pesmici na sled priti mogel. Vse, kar sem se naučil, stoji v značaji narečja, ktero se tu govori; a v ostalem naučilo se je ljudstvo poznavati gospodiča z veliko brado in z rudeče podstavljeno suknjo, ktereга i Kranjska in Koroška že dobro pozna.“

A kakošne nasledke je imelo to Vrazovo národno-slovstveno potovanje še od druge strani?! — Čujmo, kaj sam piše posestrimi Dragojli v Zagrebu dne 14. dec. 1841: „Ti želiš znati, kako moja stvar stoji. Odkar sem ti zadnjikrat pisal, zvedel sem marsikaj od koderkoli, iz česar sem globje v to zapleteno stvar mogel prodreti. Našel sem tu pri svojem prihodu mnoge liste, iz katerih sem spoznal, da ná-me ne pazi samo Štajerska, temveč cela gornja Ilirija — da pač celi v državnem razdeljenji znani „Innerösterreich“. V Koroškej, v Celovci, poklicali so že dva bogoslovca pred policijsko sodnijo, o katerih so zvedeli, da sta z menoj v pismenej zvezi. Iz enega današnjega lista sem zvedel, da je neki „Bezirksecommissäre“ iz celjskega okraja okrajnemu upraviteljstvu naznanil, da sem pri njem bil z dr. Kočevarjem v nekakošnej, kakor on pravi,

čudnej obleki razširjajoč nekakošne pesni med ljudstvom. Jaz sem baš tedaj imel pri sebi Vukovo bečko izdanje Srbskih narodnih pesnij, ktere je visokoučeni v svojej službenej gorečnosti Bog zna za kako revolucionarne presodil. V Ljubljani, po nekem pismu, opozoril je g. direktor tamošnjega semenišča ondodne bogoslovce, o kterih zna, da sem z njimi občeval, naj vsak list njemu izročé, kterega bodo od mene prejeli. Iz vsega tega vidiš, draga Dragojila, da je tvoj pobratim — človek razglašen in proslavljen bolj, nego li so ga do sedaj mogle njegove tri knjige razglasiti. Samo to je žalostno pri tej slavi, da je to proslavljenje samo, kakor Nemec pravi, „eine traurige Berühmtheit“. A jaz uvidevam iz vseh teh listov, kteri me do dva goldinarja stanejo, da je vse te slave kriva — zopet ali neumnost ali hudobija, ktera je nad menoj svoje zapačkane roke omila. Jaz sem prišel v Kranjsko, Koroško in Štajersko, da tam národne pesni in običaje preiščem in popišem, a hudobija ali neumnost je to tako obrnoja, da sem jaz prišel med ljudstvo Bog zna kakošne pesni sejat. To ti je majestetno hudodelstvo. Da znate, kako nam je germanizem naklonjen, sklepati morete iz tega, da v denunciaciji med ostalim tudi to stoji: „er kommt über die Grenze um dem anstreben-den Illyrismus Anhänger zu suchen“. Torej je ilirščina hudodelstvo ali nekaj takega, iz česar hudodelstvo izhaja . . .“

Tako je torej Vraz bil obtožen, da je na svojem znanstvenem potovanji po Kranjskej, Koroškej in Štajerskej puntal, ter je moral meseca novembra l. 1841. na vrat na nos v Gradec na preiskavo! Vendar se je iz teh policijskih sitnostij srečno izvil, kakor naznanja posestrimi že 10. nov. iz Gradca, da se je burja tako rekoč brez škode nad njegovo glavo razlila. On piše: „Akoprav s čisto, vsakega političnega pregreška prosto zavestjo nadarjen in spremljan, vendar se mi je zdelo, čim bliže sem bil Gradcu, da grem v Nedodjin. Kar je bilo temu uzrok un naturel de nature timide. Mislil sem si, da me bodo takoj vrane pojedle. Ko bi bil stvar mirneje razmišljal, prepričal bi se, da me morejo nektare kljunoti, a nikakor ne na kljune raznesti. Sedaj pak te morem zagotoviti, da so me povse uljudno sprejeli, dà našel sem celó med njimi enega, ako ne po rodu, pa po srci prijatelja, s kterim sva l. 1834. in 1835. tirala v Gradei grški, francoski in angleški . . .“

(Konec pride.)

Prineski k slovstvenej zgodovini bosanskej.

Osvobojena Bosna se pod svojim novim vladarjem prav krepko razvija v mnogoterem oziru. Posebno književno polje, poprej hudo zanemarjano, pričeli so bistroumni in krepkovoljni Bosnjaki že marljivo in brižno obdelovati, med temi imenito mnogozaslužni bratje frančiškani. Pa da se zanimajo za duševni napredek Bosnjakov in Hercegovcev tudi drugi po krvi in križi bratje slovanski, svedoči povoljno vesela prikazen, da se je jedva spomina vredna knjižica: „Kratek pregled bosanskega slovstva“ blagovoljno sprejela. Zatorej resnobno obžalujem, da mi pri najboljše volji ni bilo moči, sestaviti natančnejšega in zanesljivejšega poročila o bosanskih in hercegovskih književnikih. Zató sem dolgo odlagal z objavo; pa končno sem si mislil, morebiti vzbudi tudi ta površni sestavek sem ter tja večje zanimanje za novo, vsega pozora vredno Avstrijo.

Po vsej pravici in resnici me opominja vrlo uredovani zagrebški „Vienac“ v 37. broji t. l., da bi bil moral v uvodu očrtati Bogomile in Patarene ali Manihejee, kakor se tudi zovejo; po vrhu pa še književnost navajati, ktero je vera patarenska v Bosni pouzročila. V to svrho bi služilo delovanje Jagićevo in Račkega (v Književniku, Radu; v Historiji od Jagića), — dobro bi res bilo to, na kar sem tudi sam mislil, a tukaj v Mariboru ne tekó taki viri. Dalje bi trebalo v uvodu spomeniti dragoceni rokopis „Hvala kršćanina“ od leta 1406., ki je posvečen spljetskemu hercegu Hrvoju, ki je sicer vladal kakor mogočen kralj, a ni imel imena „kralj“. Kazalo bi tudi, da se čitatelj opozori na prevažne in veljevredne listine bosanskih kraljev, vojvod in knezov, ktere stare spomenike čistega narodnega govora je že učeni Jagić v Književniku korenito ocenil. Napósled še „Vienac“ izraža željo, naj bi se bila v posebnem poglavji opisala tradicionalna literatura Bosnjakov in Hercegovcev — namreč národne pesni, pripovedi in zagonetke. Nekoliko sem se dotaknol te plati bosanskega slovstva: kaj več o tem ziniti, presegalo bi meje majhne knjige in da odkrito govorim, tudi meje moje sposobnosti. Iznenadila me je opomnja, da je od malobračanina Ivana Tomašića latinski spisano „Kratku dogodivštinu kraljevine Hrvatske“, ki se hrani kot rokopis v bibliotheki kneza Auersperga v Ljubljani, dal Kukuljević tiskati v Arhivu za povestnico jugoslavensko. Da Bosne ni vzel leta 1463. sultan Murad II., kakor stoji na str. 55, je v istini lapsus calamí, kakor uči stran 14., kjer se imenuje Mehmed II., ki je vladaril od 1451—1481, a Murad II. od 1421—1451.

Da je „Dodatek“ nepopoln in netočen, ker se omenjajo malovredna dela o Bosni, veljevredna pak, kakor so od Roškiewicza in Ewansa,

prezirajo, sem si le predobro svest, pa hotel sem z dodanim oglasnikom bolj novejših spisov o Bosni samo to poudarjati, kako zelo se inostranci — skoro vestnejše od domačinov — brigajo za lepo pa nesrečno Bosno. Gredóč naj omenim, da se Schweiger-Lerchenfeldova knjiga vsaj meni več dozdeva nego gola krparija, kakor se sploh po literarnih glasnikih tega marljivega moža slovstveno delovanje pohvalno kritikuje. Nekdo me je grajal, da nisem ločil hrvatskega slovstva od srbskega, ker govorim le o bosanskem slovstvu, pa raditega bi poprej hvale, nego graje zaslužil. Razpora in razdora itak ne manjka, čemu še to posebič naglašati, kjer ni potrebe. Tudi je spodtekljivo, da sem molitvenike in izdaje pobožnih pesnij in sličnih stvari prišteval strogo književnim delom. Gledé tega popravka pa sem bil in sem in bodem vedno drugega mnenja. Toliko v blagohotéč zagovor!

V prihodnje bi rad naznanjal dostavke k rečenemu pomanjkljivemu pregledu. Danes naj poročam o naslednjih še ne spominjanih slovstvenih izdelkih.

O. Rafael Barišić je zraven Paše duhovne (v Rimu 1842) še obelodanil:

1. Obrana Sveštenstva Katoličkoga. Dubrovnik, 1853.

Bogoljubni vladika Angel Kraljević je še dal na svetlo:

1. Schematismus Neo-erectae Custodiae Provincialis in Hercegovina. Ragusii, 1853.

2. Razgovor Duhovni. Romae, Typis S. C. de Propaganda fide, 1860.

3. Govorenje za Svetkovine. Romae, 1870.

4. Izpovidnik kod Bolestnika. Jaderae, Typis Nationalis Folii, 1870.

5. Molitvenjak. Mostarini, Typis Missionis Hercegovinae, 1869.

Trudoljubivi pater Peter Bakula († dne 2. oktobra 1873 v Mostaru) je še napisal:

1. Cenzo Storico sulla Provincia di Bosna. Lucca, 1846.

2. Breve Compendio Sacro-Istorico sulle vicende della regolare missionaria Custodia, e Vicariato Apostolico di Hercegovina. Ragusii, 1853.

3. Pisma sveto-izkazna od Hercegovaačke Redovničke Čuvodržavi. Ragusii, 1853.

4. I Martiri nella Missione franciscana Osservante in Hercegovina. Roma, 1862.

5. Pravo Mudroznanje. Spalati, 1867.

6. Schematismus Topographico-Historicus Custodiae Provincialis et Vicariatus Apostolici in Hercegovina. Spalati, Typis Zanoni, 1869.

7. Život i Prodanje Patriarke Josipa. Spalati, 1871.

8. Politika za svakoga Čovika. Spalati, 1869.

9. Pribogoljubna Bavljenja za slišati svetu Missu. Spalati, 1869.

10. Četeri Dila Godine. Spalati, 1871.

Jerolim Vladić je zložil: Uspomene o Rami i ramskom franj. samostanu. Zagreb, 1882.

Častiti o. Martin Mikulić, župnik v Klobuku, sestavil je zanimivo in podučljivo knjigo: Schematismus almae Custodiae Provincialis ss. Assumptionis B. M. V. in Hercegovina. Mostarini, Typis Dom. Francisci Miličević, 1882. Vel. 8°, str. 93.

Don Franjo M. Miličević, urednik Novega Hercegovskega Bosiljaka, ki v Mostaru izhaja vsako soboto, poročal mi je v zasebnem pismu, da je doslej že izdal ali pod pravim imenom ali pa pod izmišljenim „Milivoj Poznanović“ tá-le dela:

1. Slovnica talijanska I. in II. dio.
2. Perivoj darova nebeski. Zagreb, 1867.
3. Mali stoljetnak.
4. Spomenik života kršćanskog.
5. Kita bogoljubnosti sreću Isusovu i Marijinu.
6. Koledar za ciele 12 godina.
7. Slike iz seljačkog života o ženitbi u hercegovačkom bavljaku.

Plemeniti rodoljub o. Anton Knežević, župnik v Varcaru, napisal je mimo „Krvave knjige“ še v prozi „Listove o Bosni“, ki se nahajajo v 4. knjigi „Bosanskega prijatelja“. Nedavno pa je razveselil neuko mladež z mikavno podučljivim berilom o slavnih delih bosanskih kraljev. Knjiga nosi naslov: Kratka poviest kralja bosanskih, po izvorima napisao za mladež bosansku o. Antun Knežević, Bošnjak iz Varcara R. S. O. Frana Asizkoga. Svezak I. U Dubrovniku, nakladom knjižare Drag. Pretnera, 1884. Ciena 40.

Kakor izvedamo iz tega napisa, namerjava marljivi mož v posameznih snopičih pojasnjevati slavno zgodovino slavnih kraljev bosanskih, da vzbudi v nadopolnej mladini gorko ljubezen do domače povesti.

V prvem tem zvezku opisuje mično in dično vrline kralja Štefana Tvrtka (1353—1381), Štefana Dobiše (1391—1393) in kraljice Helene (1395—1398). Pisatelj bi morebiti dobro storil, da se ne ozira pregosto na prazne in puhle ugovore resnici sovražnih nasprotnikov, pa da rajši odločno poudarja nepremagljivo resnico. Mirno pa stvarno pojasnjevanje zgodovinskih dogodkov bije najhujše protivniku v lice in ga vleče ob tla.

Tekom kratkega časa je bosansko pesniško literaturo obilo obogatil neumorno delavni fra Grga Martić, ki je najuglednejši bosanski književnik sedanje dobe. Sloviti „spjeovac Osvetnika“ je minolega leta izdal sedmi in zadnji del toli slavljenih in hvaljenih Osvetnikov. Knjižica ima ime: Osvetnici dio VII. Posljednuće Bosne i Hercegovine po cesaro-kraljevskoj vojsci god. 1878. Pjesma od Radovana. Zagreb. Izdanje i tisak dioničke tiskare, 1883. Vel. 8°, str. 94.

V tem poslednjem zvezku opeva ta narodni pesnik najboljšega značaja vse junaške čine junaskih vojskovodij, ki so jeseni l. 1878. rešili ubogo Bosno in revno Hercegovino osmanskega jarma. Vergilijev izrek, ki ga je pesnik na začetek svojega speva postavil, velja tudi njemu: In tenui labor, at tenuis non gloria.

Epiška pesen je razdeljena v tri poglavja. V prvem „Odluka“ (str. 1—6) raduje se pisatelj s svojo milo Vilo, da sta dva čila orla — ruski in avstrijski razpodila na Balkanu škodoželjne vrane Osmane, ki so okoli 400 let tlačili in davili mirne „tiče Slavjaniče“. Pa udarila je ura popolnega osvobojenja — najprvo Bolgariji in Srbiji, a zatém tudi bednej Bosni in jadnej Hercegovini.

V drugem spevu „Viečje“ (str. 7—15) opisuje Martić berlinski zbor, na katerem so se pogodile evropske velesile, da zasede Avstrija dve pokrajini, ki ste že svoje dni bili pripeti mogočnej državi. Presvetli cesar je to nalogo vesel prevzel in takoj pozval generale ratoborce, da jim razodene svoje želje in vojski izvoli poglavarje.

„Pa pitao generale bojne,
Kog^o biše vojskovodju vojsci —
Svi mu rekli, ko da su se kleli:
Filipović, mio gospodare,
Neka Tvoj^o zapovjeda vojsci.
Da je rodjko, sva krajina znava;
Krajiska ga i nihala majka —
Za njega je, da Krajinom krene,
I u Tvoje osveti ju zdravlje.“

Cesar blagovoljno sprejme nasvet, pa doda vrhovnemu poveljniku še drugih pomočnikov.

„I dade mu jake pobočnike:
Virtemberga vojvodu slavna,
Što će zavest' uz Krajinu vojsku.
Jovanović, da mu s' mora dojde,
I zagazi Hercegovne stiene.
Oba bojna, u boju odgojna,
Neće jim se stidjet' četenici,
Ta će oba u Krajine tvrde;
A on glavom uza Bosnu mutan,
Gazit će je do izvora njena,
Pa se naći u Sarajnu bjelu.“

Ko je cesar odločil vodje in vojsko, razposlal je oglas ali proklamacijo po deželi, naj bi se Turčini mirno udali in ne kvarili svojih glav — a zaman.

V tretjem poglavji „Bojevi“ (str. 16—94) opeva pesnik zasedenje Bosne in Hercegovine. V prvem pododdelku „Uz Bosnu Filipović“ (str. 16—62) opisuje vse hude boje, koje je bil v Bosni general Filipović nastopivši pri Brodu težavno pot proti mestu Sarajevu. Pojedine praske in

bitke so prav živo naslikane. V drugem pododdelu „Uz Krajino Virtemberg“ (str. 62—79) čedno črta vse bojne dogodke pri Württembergovej vojni, ki je zasedla Krajino. V tretjem „Niz Hercegovinu Jovanovic“ (str. 79—94) riše ljute bitke Jovanovičevega krdela, ki je od morja sem hitelo v Mostar.

In tako se je izpolnila domoljubnemu možu goreča želja, katero je neprestano gojil in zá-njo vedno vnemal vse pravednike, da se je namreč konečno rešila in osvetila domovina premila. Vstal je rešitelj, o katerem je pesnik dvajset let prorokoval. Zató pa vesel jemlje slovo od družice Vile, da ide ona v goro, on pako v polje, kjer ga že čakajo prijatelji, s kterimi hoče potovati tja na Dunaj, da se pokloni novemu gospodarju in zahvali za srečo neizrečno.

„Na tomu se milju razstajemo,
Ja u goro, ti u polje pobro!
Mene moje poklikuju druge,
Da javorje neostaje gluho.
Tebe pobro u svatove viču,
Dvoji svati, oboji ubrani.
Jedni su ti od Mostara divni,
A drugi so od Sarajva stojna.
Nisu svati no vidjene glave,
Što do cara idju mirodara,
Písmom dati i ustmeno rieti,
Da ga prose dvie krajine mlade,
Ne bi li jim izvidao jade.
Ušla vila gorjem zeleniem,
A mi pošli putem veseliem
I stignuli cara mirodara ...
Mi vjerali vjeru neizdajnu,
A on skrbav zalagao stajnu.
Jer se bio, da bi nas dobio;
A mi željni, da njeg' dobiemo.
Ter evo ga i dobili blaga,
Da Bog spasi moja braćo draga!
I carevu slavu veličajnu
I s Njim našu sreću neizdajnu.“

Kakor je helenski pevec Tyrtej budil in jačil Spartance, tako je fra Grga družil in hrabil kristjane zoper skupnega sovražnika. Spomina vredno hoče biti, da sta poleg Mažuranića dva sinova sv. Frančiška Asiškega, Andrija Kačić in Grga Martić, najlepše opevala silne boje kršćanov proti Turkom.

M. Napotnik.

(Konec pride.)

Drobnosti.

„**Cecilija**.“ Cerkvena pesmarica. Izdala družba sv. Mohorja. -- Letos nas je družba sv. Mohorja z drugim delom pesmarice oveselila. Kar smo lani pisali o I. delu te zlate knjige, to velja tudi o drugem zvezku. Kakor prvi, tako priča tudi drugi del „Cecilije“ o dobrem okusu g. urednika, kateri je znal iz toliko slovenskih napevov za naše ljudstvo najpripravnije izbrati ter si pri vsem prizadeval kolikor toliko terjatvam umetnosti in liturgije zadostovati. Sicer dobro znamo, da bodo številke 141, 183, 189, 190, 192, 194, 197, 199, 205, 211, 234, 236, 239 — povzete iz gregorijanskega korala — marsikteremu presedale, češ da so le za mrtvaško mašo in da slovensko ljudstvo, katero je bolj živahnega značaja, ljubi veselejše napeve! Tem in enakim ugovorom odvrnemo, naj vsak, poprej nego o gore navedenih staroslavnihih melodijah svojo sodbo izreče, eno ali drugo pesen ljudstvo peti nauči enoglasno in s čutilom, in prepričal se bude o velikanskem utisu, katerega imajo ove melodije na srce vsakega.

Naše ljudstvo je nekdanj boljši okus-gledč glasbe imelo, to razvidimo iz staroslovenskih napevov iz 16. stoletja, katerih nekatere tudi v pesmarici nahajamo (148, 168, 179, 184, 185). Imamo sedaj pred seboj več pesmaric, osobito nemških škoflj (mogunjsko, ratisbonsko, najnovejšo solnograško itd.), a reči moramo, da Nemci, če tudi po vsem muzikalnem svetu slovó zaradi krasnih svojih cerkvenih napevov (cf. Meister in Bäumer, „das deutsche Kirchenlied“), imajo malo melodij, katere bi tako intenzivno izražale čutila v molitvi utopljenega ljudstva, kakor na pr. štev. 168 ali 185. Ljudstvo, katero te napeve z vsem svojim čustvom poje, v resnici svoje srce k Bogu povzdiguje. In kaj daje tem staroslovenskim biserom to čarobno milino in srce pretresujočo veličastnost? Slovanski mol! To onim, kateri v eno mer o slovanskem molu govorijo, zakladov njegovega duha pa ne uporabljajo!

G. Foerster, njegovi sotrudniki in družba sv. Mohorja so tedaj svojo nalogo častno rešili ter slovenskemu ljudstvu podali knjigo, iz katere more zajemati najlepše cerkvene napeve in si svoj po nezgodi časa toliko pokvarjeni okus blažiti. „Cecilija“ bo se le tedaj stoteran sad obrodila, ako jo bodo slovenski organisti pridno rabili ter si prizadevali vse storiti, kar bi znalo propadlemu ljudskemu petju pomoči. Treba je, da začnemo vendar enkrat tudi v tej stroki resno in vztrajno delovati vsak po svoje moči. Res je, veliko truda bo stalo, toda „si taedet labor, aspice praemium“. Najlepše plačilo nam bude, ako bo naše ljudstvo z lepim ubranim petjem povečevalo čast Najvišjega! Konečno omenimo, da je „Ceciliji“ dodan kratek molitvenik, kateri v lepem slovenskem jeziku obsega najnavadnejše cerkvene molitve, kar bode mislimo ustrezalo vsem pevcem in pevkam.

Ljud. Hudovernik.

Weriand de Graz. Zgodovinsko-rodoslovna razprava. Spisal Davorin Trstenjak. V Celovci 1884. Tisk tiskarne družbe sv. Mohorja. Založil pisatelj. Str. 72 v vel. 8°. -- Naš sotrudnik in starosta slovenskih pisateljev objavil je ravnokar učeno zgodovinsko razpravo o knežji rodbini Windischgrätzov. Ali to delo ne sodrži samo suhoparnega rodoslova, temveč razpravlja in objasnjuje velik del koroško-štajerske zgodovine starega in srednjega veka. Windischgrätzji so ena najstarejših plemenitih rodbin v Avstriji, kajti prvi njen praded je živel že l. 1091., in to je Weriand de Graz. Ali kdo je ta mož? Po diplomu cesarja Ferdinanda I. je to najmlajši sin Ulrika, markgrofa koroškega iz grofovske rodbine weimaro-thüringske. Navzlic temu ga je pa vendar prof. dr. K. Tangl razglasil za grofa plaienskega, a drugi ga imajo za eno istega z Werigandom, bratom Starchanda, markgrofa savinjskega. Vse te trditve in mnenja pa je č. g. pisatelj krivimi spoznal ter dokazal, da je bil Weriand de Graz, prvi znani praded Windischgrätzov, domač koroški plemič nižje vrste in da so nje-

govi nasledniki pozneje dospeli do knežje časti. D. Trstenjaku gre zasluga, da je preiskujoč zgodovino cerkve, gradú in mesta slovenjograškega zasledil, da je rod naših Windischgraetzov ozko spojen z zgodovino omenjenega okraja. Kakor kažeta prvi in drugi letnik našega lista, podkrepil je to svoje mnenje z listinami ter neovržno dokazal, da je imenovana rodbina imela posestva v Slovenjem gradi. Sedaj pa je zopet z redko bistroumnostjo in zgodovinsko kombinacijo sledil rodbinske panogi do prvotnega izrastka ter razkril pravo pokolenje in začetek te slavne rodbine. Ker se spis vedno in povsod ozira na našo lokalno zgodovino, ne dvomimo, da bode č. g. pisatelj za svoj „ne mali trud našel od strani našega izobraženega občinstva vsaj nekoliko priznavanja.“ Upamo, da se te skromne besede našega zaslužnega učenjaka in rodoljuba popolnoma uresničuje, in zdi se nam odveč, to delo še posebej našim čitateljem priporočati.

Archiv für slavische Philologie. Odkar smo bili v Kresu I. str. 620 na kratko naznanili vsebino znamenitega Jagičevega „Archiva“, izšla sta zopet dva debela zvezka istega zbornika. Knjiga šesta (str. 665) podaja nam med drugimi nadaljevanje Jagičeve razprave: Die Umlauterscheinungen bei den Vokalen e, ê, ě in den slavischen Sprachen; A. Wesseloſky razpravlja o „kamenu Alatyř“ v lokalnih pripovedkah palestinskih in v legendi o Gralu ter donasa novih doneskov k zgodovini pripovedke o Salomonu A. Brückner razlaga mythologiško ime: Pripegala kot prost pridevek: Pribyhval't, augmentum laudis habens. Spomina vredna za nas Slovence pa je vzlasti razprava: Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie, od W. Wollnerja, kjer se tudi ozir jemlje na našo narodno pesen in pravljico o istem predmetu (glej Valjavec prip. 1858). Primeri o tem tudi Ljub. Zvon II. šte. 7. in 10. in dr. G. Krek Nekoliko opazek o izdaji slov. nár. pesnij. Važna za zgodovino slovanske filologije in osobito slovenskega slovstva so pisma Kopitarjeva in Dobrovskega, ki so na dalje v tej knjigi priobčena, osobito pa moramo opozoriti na pisma v sedmem zvezku str. 683—726, kjer se nam marsikaj o povstanku graške slov. stolice, vzlasti o Primci, in o novejši abecedi, prihodnje metelčici pojasnjuje. V zadnjem zvezku (str. 737) nas še posebej zanima jako natančna razprava o cirkljanskem narečju na Goriškem, katero je spisal znani nam J. Baudouin de Courtenay, in slovanska krajna imena v severovzhodnem delu nižnjavstrijskem od O. Kaemmela. Kakor prejšnji zvezki, tako se tudi zadnja dva po svojih ocenah in književnih naznanilih odlikujeta. Marsikomu bode pa osobito to dobro služilo, da se navaja i sodržaj znanstvenih razprav in spisov raztresenih po raznih slovanskih časopisih in periodično izhajajočih knjigah. Jagičev Archiv stane po 12 gld. in naročuje se ná-nj pri vsakej knjigarni.

Zlatá Praha. V číslu 42. „Zlate Prague“, najlepšega ilustriranega časopisa českega, nahajamo prav lepe in podučljive „Studie z Bosny“. Slikal jih je znani rojak in slikar Juri Šubic, sedaj v Parizu, po prirodi na poslednjem svojem potovanji po balkanskem polotoku. Reči moramo, da so slike istinite ter nam res žene, može in otroke baš tako predočujejo, kakor smo jih sami videli v Bosni l. 1878. Na str. 503. sledi tem podobam kratek popis, ki čitatelju razne dele turske te obleke tolmači, pod katero pa bije pravo srce slovansko. Omeniti nam je, da se „Zlatá Praha“ čestokrat ozira na naše razmere in domovino, zato je vsem gorko priporočamo. Ona velja na leto 960 gld. v Prag, na Karlově náměstí č. 34. nově.

Z potulek po Slovensku. Piše Rudolf Pokorný. Sešit VII. a VIII. Str. 289—375 v mal. 8°. — S tem zvezkom konča prvi del potovanja po Slovaškem. Tú se opisujejo vzlasti slovaski Nemci, Cigani, Košut in ogerske volitve